

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXIII.

ŠTEV. 12.

DECEMBER 1913

Vsebina decembrskega zvezka:

1. C. Golar: *Vasovanje*. — *Vetri jesenski* . . . — *Huda ura*. — *Senca oranžne vejice* 617
2. Rado Murnik: *Hči grofa Blagaja*. Roman. (Konec) 619
3. Dr. Zober: *Druga plat* 648
4. Aleksander Hudovernik: *Spomini na Janeza Trdino*. (Konec) 655
5. L. Pintar: *O krajnih imenih*, XVI. 658
6. Dr. Vinko Zupan: *O narodni epiki bosenskih muslimanov* 663
7. Književna poročila.
J. Wester: *Utva in Mira, Pravljice*. — Jos. Breznik: *Dr. Josip Gruđen, Zgodovina slovenskega naroda*. — L. Pintar: *A. Aškerc, Prešérnové poezije*. — J. W.: *Dr. Ljudevit Pivko, Telovadne igre*.
Dr. Fr. Ilešič: *„Hasanaginica v slovenskih prevodih“*. — Dr. Ivan Oražen, *Med ranjenimi srbskimi brati* 669
Iz uredništva.

„Ljubljanski Zvon“

zhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,

četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

C. Golar :

Vasovanje.

Travice diše čez polje,
lahen dež gre na podolje,
v pas me trdo klasje bije,
troje solnc mi v dušo sije,
kadar k devi grem, junak,
rž šumljá, zveni korak.

Pisana so gori lica,
izpod nje cinglja vodica —
Njena okna — rajske duri,
ko potrkam v tihi uri.
„Kje si hodil, fantek moj,
bliska se nebo nocoj.

„Noč ljubezni naglo mine,
hiti in se mí ne múdi,
belo se bleste blazine,
snežno plamene mi grudi,
in na njih ti zglavje bo —“
Rožni grm diši sladko.

Vetri jesenski . . .

Vetri jesenski po lesu vihrajo
v svobodni, razposajeni radosti,
bijejo hraste in lomijo bore,
pojejo pesem brezmejne prostosti.

Da so mi krila vetrov in viharjev,
da se razvijem višavam naproti,
z orlom pozdravim in z gromom objamem
na veličastni, visoki se poti!

Huda ura.

Črn vihar se z gromom bije,
od obzorja gre bučanje
in se meša v moje sanje,
glas rogov nebeških vpije.

Nikdar solnce posijalo
ni na žalne mi stezice —
Z manoj jokajte, sestrice,
kar nam je še solz ostalo.

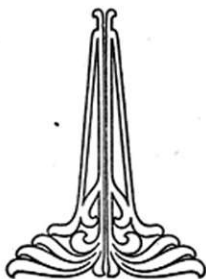

Senca oranžne vejice.

Kitajski motiv.

Minil je dan, poln truda in skrbi,
in zdaj srce ji burno zakipi,
ko se začuje lutnja k njej sladkà.
In v milih sanjah je izgubljena vsa,
kot bi privel od njega glas čez plan,
ki s čistim srcem tiho misli nanj.

In skoz papirno okno zdrsne v to
oranžnih vejic senčica na njo
in po telesu nežnem ji spolzi,
poljubi ji koleno in je ni.
A ona misli nanj, ki drzno čil
raztrga tenko tkanje njenih kril.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

42.

Prikrevsal je godrnjavi Ilmihal z nerodnimi gugavimi koraki trudnega jahača.

„Oba k paši!“

„Kakšne volje, velečastiti efendim, izvoli biti tvoj presvetli gospodar?“ ga je vprašal vitez Ahac jako vljudno.

„Prav slabe!“ je renčal sluga.

„Jaz pa židane, planta asiatica! Osman paša prodaja dolgčas, pa bi se rad pomenil kaj pametnega. No, hajdimo, asine magnifice!“

S težkimi koraki sta odročljala oklopnika z Ilmihalom proti dobu. Pri paši, nekoliko bolj zadaj, je sedel Omar in mu deval hladilne obkladke na oteklino in rano. Otokar in Omar sta se nekaj trenutkov gledala radovedno, nekako osuplo. Vitez Ahac pa se je lahko priklonil in želel paši malo hripavo, vendar dokaj prijazno dober večer: „Akšamlar hair olsun!“

„Turški znaš?“ se je začudil Osman paša in z velikim zanimanjem motril ujetega viteza, ki je že oddaleč dehtel po žlahtni malvaziji.

„Nekoliko že,“ se je vitez odrezal hrvaški ter si mislil: „Prijuden je mož; kar tika me, kakor starega prijatelja.“ Na glas je pa pridal: „Naučil sem se od ujetnika v Ljubljani.“

„Kako ti je ime? Kaj si?“

„V Ljubljani so mi rekli že vse sorte: grofovska milost, knežja visokost pa tudi veličanstvo. Pravzaprav pa se imenujem vitez Doljanski, domine gloriosissime!“

„Kaj pa je to?“

„Latinski.“

„Ali znaš tudi latinski?“

„Pa še kako! Le poslušaj: Apud, ante, ad, adversum et cetera ali pa: Quot capita, tot sensus, to se pravi: Vsaka buča se drugam prekucne, kadar je zrela. Pa tudi italijanski govorim in grški, francoski in nemški.“

„In kdo si ti?“ se je obrnil paša k mlajšemu.

„Baron Gradnikar.“

„Imeniten plemenitaš in junak, kakor jaz,“ je dostavil vitez Ahac. „Kakor vidim, si ranjen, domine augustissime! Tukaj imam čudovito mazilo veleslavnega zdravnika. Malo je tako učenih Judov v Ljubljani, kakor je stari Jisroel. Ozdravil ti je že takega, ki je bil skoraj fundamentaliter mortuus, to se pravi takega, ki že ni mogel več migati. Namaži se s temle lekovitim mazilom, pa te neha boleti, kakor bi pihnil.“

„Zdiš se mi čuden človek.“

„Čuden? Na svetu je mnogo čudnega. Meni se zdi najbolj čudno to, da sem tukaj. Priznati moram, da bi bil najrajši sto milj daleč odtod. Ako bi bil jahal svojega konja, ne bi doživela midva nikdar časti, da bi se spoznala. Moj konj je izboren; pameten je in vedno trezen. Kar sam me varno prinese domov. Jako moder je moj serec, moj Zelenko, akotudi je samo konj. Toda zdaj se pa le namaži. Izvoli! Bujrum, efendim!“

Osman paša je še enkrat strogo vprašujoče pogledal vitezu Ahacu v oči, potem pa je mignil Omarju, naj ga pomazili s prijetno dišečim zdravilom.

„Čemu ima mladi vitez višnjevo tkanino na prsih?“ je vprašal Osman.

„Vsak vitez mora biti zaljubljen, ali pa se mora vsaj delati pošteno zaljubljenega,“ je pojasnjeval vitez Ahac namestu Otokarja. „Vsak vitez mora nositi darilo svoje ljubice z njenimi bojami. Kdor nima ljubice, si pa vsaj misli, da jo ima in da mu je podarila pisano vezilo. Baron Gradnikar še ni našel kraljice svojemu srcu. Ali zato ne prodaja nobene žalosti, ampak z velikim veseljem nosi svoj višnjev trak. Boje pa pomenijo vsaka kaj drugega: zelena — začetek ljubezni, bela — upapolno ljubezen, rdeča — srce, goreče od ljubezni, višnjeva — zvesto ljubezen, rumena — uslišano ljubezen, rjava — ljubezenske spone, črna — nesrečno ljubezen.“

„Ali imate smešne običaje!“

„Tudi jaz nosim barve svoje ljubice,“ je naglo nadaljeval vitez Ahac, ves srečen, da je naletel zopet na človeka, ki ni še prav ničesar slišal o njegovi žalostni ljubezni. „Moja uboga Fiametta je bila tako dobra in blaga, da ne kmalu kaj takega. Zahtevala ni nikdar nobene žrtve, nobene žrtvice, kakor si jih izmišljujejo in terjajo druge dame od svojih kavalirjev. Zahtevala bi bila lahko, da si v dokaz svoje ljubezni na primer dam obriti brke in brado samo

na eni strani. Izustila bi le besedico, pa bi ji bil ustregel, saj je v Benetkah večinoma lepo toplo. Ali Fiametta Santarosa ni bila nikdar poredna in hudomušna, kakor so druge, marveč je rajša uživala lepoto moje brade. Nikdar ni bila sitna pa muhasta, zato jo bom ljubil večno!“

„Kje biva?“

„Sam Bog ve, kje. Videl je nisem že trideset let. Vzela je drugega. Umrta pa menda ni, saj je bila zmeraj zdrava.“

„Povej mi, ali nista prismojena vidva oba?“ je ostrmel Osman paša, ki je jel prihajati čim dalje tem boljše volje. „Slišal sem že marsikaj čudnega o vitezi, da nisem mogel verjeti. Ta nosi in časti boje dekleta, ki ga sploh ni — ti nosiš in častiš boje ženske, ki ne veš o njej niti, da še živi.“

„Saj to je ravno prava smetana vzvišene ljubezni, da ljubi vitez damo, ki je nemara sploh ni na svetu! Tega ne prenese vsak, domine serenissime!“

Tedaj se je Omar po dolgem času zopet zasmel na glas. Tudi Osman paša ni mogel ostati več resen. Nasmehnil se je in rekel: „Zdi se mi, da si iz dežele velikih opic!“

Le Otokar se ni smejal. Omarju je jako ugajal njegov mirni ponosni obraz. Obhajalo ga je čudežno, doslej neznano čustvo. Njegova duša je temno, poluzavedno čutila nenavadno iskreno sočutje do zalega mladega ujetnika. Mladi baron je kmalu opazil, da ga včasih lepe modre oči motre skrivoma s plahim zanimanjem.

„Na deset komolcev zaudarja vino od tebe,“ je opazil Osman paša, ki ga je nehala skeleti rana.

„Vsi smo grešniki, posebno pa jaz,“ se je žalostno odrezal vitez Ahac. „Vendar sem zadovoljen. Že Horacij, slaven pesnik, je učil: Nunc est bibendum, to se pravi: Fantje, le pijmo ga! — To je moška beseda! Tako se govori! Bil je velik grešnik in veseljak, kakor jaz. Včasih je lezel možiček v jarku po vseh štirih domov in kričal: Le s poti, da koga ne pohodim! Moj italijanski profesor me je večkrat karal in grajal, rekoč: Žlahtni mladenič, nadarjen si jako, toda vse prerad paseš lenobo; nikdar se ne naučiš nič posebnega! In vendar sem se naučil mnogo več, nego radouki tovariši, ne da bi si belil glavo, ampak kar tako v zabavo. Proučil sem vso filozofijo. Ali misliš, da je kaj vredna? Mačko! Jedro prave modrosti se skriva v preziranem nauku: Bodi vedno vesel in zadovoljen! Ako nisi zadovoljen, ti nič ne pomaga vse bogastvo, vsa slava, vse skupaj nič. Jaz sem zmerom zadovoljen in vse imam rad, še celo

pajke in muhe in druge mrčese. Taka velika ljubezen do vsega stvarstva je najboljša podlaga osrečevalne zadovoljnosti. Ne jezim se malone nikdar. Jeza je nezakonska mati krivice. V Italiji, deželi učenosti, umetnosti in bogastva, sem se naučil še mnogo drugega, na primer zlato delati.“

„Potemtakem si sila bogat?“ je vprašal paša prijetno presenečen.

„Žalibog narobe. Sicer imam magisterium, tvarino, ki premeni v zlato nepopolne kovine, namreč srebro, živo srebro, svinec, baker, železo in kositer. Ako bi bilo morje od živega srebra, bi ga mogel prečarati v zlato. Pa mi planeti nagajajo, planeti! Nikdar ne stojte v pravem razmerju; sicer bi naredil v kratkem toliko zlata, da bi bilo grdo! Toda prišlo mi je zdajci na misel nekaj čisto drugega. Izvoli mi, gospodine velmožni, povedati, ali vam ni vohunil — vitez Erazem Frauensteiner?“

„Vohunil nam in Ljubljancanom.“

„Ljubljancanom pa že ne!“

Osman paša je začuden pogledal viteza Ahaca in se zamislil. Naposled je zaničljivo mahnil z roko in dejal: „Obsodili smo ga. Ni ga več med živimi. Vse eno. Gad je gad. Umreti je moral sramotno.“

Vitez Doljanski je molče strmел predse. Čutil je velik gnev in gnus do izdajalca; potem pa se mu je zasmilil nesrečnik. „Nihče drug ni kriv njegovega strašnega konca, nego njegova satanska sestra Salda. Le ona ga je pahnila na opolzlo pot.“

Omar je zvedavo motril mladega Gradnikarja. Otokarjev svilnati vojni plašč je bil presekan na več krajih in kazal okrhanine in zareze turškega orožja. Neznana čarobna sila je zamikala Omarja, ko je gledal njegovo vitko somerno postavo, resni, ponosni obraz in mirne pogumne oči. Tudi Otokarju se je budila nedoumna tajinstvena radost, kadar so se srečale njiju oči.

„Odleglo mi je,“ je povzel Osman paša. „Tvoje mazilo je dobro. Tudi govoriti znaš zabavno. Ugajaš mi. V Bosno pojdeti z mano ti in tvoj mladi tovariš.“

„Zahvaljujete se najprisrčneje za tvojo preveliko gostoljubnost,“ se je branil vitez Ahac hlastno. „Nerada bi ti delala napoto. Pusti naju rajši tukaj pa te opišem in pohvalim v svoji kroniki tako lepo, da ti bodo vsi zavidali tvojo gloriijo.“

Osman paša menda ni dobro razumel tega zapeljivega predloga. Velel je Ilmihalu nekaj turški in suhoparni sluga ju je odvedel zopet v pašev šator.

Morala sta sleči, odpeti in sneti vso opravo. Vsak je dobil le dolgo belo rjuho. Sedla sta na zvito preprogo.

„Kakšna pa sva?“ se je smejal vitez Doljanski. „Kakor dva duhova. No, naju vsaj ne bo tako nadlegovala vročina. Pa v Bosno naju je povabil. Zdaj sva jo pa izkúpila. Jako zarobljeni so Turki, že vidim: pobrali so nama najini vezenini. Posebno lepega vedenja sploh nisem pričakoval od njih, dobro vedoč, da vojskovanje osirovi in oduri tudi blago in žlahtno srce, kakor je na primer moje. Toda tako kosmato barbarstvo mi pa le preseda, ker presega že vse meje. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, bi dejal klasični veseljak. Bog ve, kaj bo šele jutri, jutri! Vse premalo so leteli svinčeni lešniki pa železna jabolka v divjake.“

Ko so Turki pokopali svoje mrliče, so jeli pripravljati vse potrebno za jutrišnji odhod. Veliko žarnordeče kolo je zahajalo za Polhograjskimi Dolomiti. Na nebu so se kopicili debeli težki oblaki, ponekod rdeče openjeni od večerne luči.

„Bog ve, ali nama dajo kaj večerje, Otokar? Žerjavove juhe, bobrovih repov ali pečene medvedine nama gotovo ne prineso ali pa mladih divjih labodov, katere jem tako rad. O da bi bil jaz revež vsaj pol ure cesar Heliogabal, ki se je gostil s slavčjimi jeziki in dal leve krmiti s papigami in fazani. Živa duša naju ne vpraša, če sva kaj žejna. Scandalum! Zdi se mi, da sem že zopet trezen. Vae victis! Trezen bom moral spat. O — vojska je pa res nekaj strašnega! Naposled bom moral še na tešče umreti za milo domovino, nullo ferente auxilium. Domovina ne bo imela nobenega dobička od moje smrti. Domovina ima le korist, ako taki možje, kakor sem jaz, žive tako dolgo kakor Metuzalem.“

Omar je prišel večkrat v šator. Prinesel jima je večerje.

„Zali mladenič,“ ga je ogovoril vitez Doljanski prav prijazno, „kako ti je pa ime?“

„Omar.“

„Dragi Omar, bodi no tako dober in vrni nama one vezenine, one drage spomine!“ Omar mu je ustregel in odšel.

„Tega ti ne pozabim nikoli,“ je klical vitez Ahac za njim. „Ljubi Otokar, ta mladi turški masculinum mi ugaja izredno. Gleda tako milo in sanjavo kakor deklet ali pesnik. Tako sem gledal jaz, ko sem še mladoval. Zakaj tudi jaz sem pesnik.“

„Bežite no, dragi ujec!“

„Pesnik sem, pravi pesnik, po božji volji. Doslej res nisem zložil nobene, pa to nič ne de; se vsaj nisem blamiral, kakor navadno oni,

ki začno prezgodaj in se jim preveč mudi, tako da omagajo prekmalu.“

Otokar je sedel zamišljen in mežikal, kakor vselej, kadar je razmotrival kaj sam pri sebi. Vitez Ahac ga je gledal sočutno. Prizadeval si je, da bi ga razvedril.

„Kaj ne, Otokar, škoda, da je Omar fant. Ves drugačen je, nego drugi Turki. Prav nič se ne bi branil, ako bi me hotel poljubiti, to se pravi seveda, če bi bil Omar dekle, zakaj moški se poljubljajo drug drugega samo, ako so prismuknjeni ali pijani.“

Pod oblaki in med njimi je gorelo rdeče in rumeno na vsej večerni strani. Polagoma je zamiral in ugašal purpurni žar. Velika jata vran je letela nad poljem v svoje nočišče. Zapadno nebo je bledelo in sivalo. Od polnočne strani so se trudno iztezale hladovite sence ter spajale gore in nebo v brezoblično temino.

Omar je stal pri svojem Sarifu. Zasačil je sam sebe ob tajni želji, da bi ugajal mlademu plemiču.

„Zakaj to? Zakaj hodim tako rad v oni šator? Zakaj opazujem ujetega mladeniča tako rad in vendar le skrivoma?“

Zdaj se je radoval novih nejasnih čustev, zdaj ga jih je bilo malone strah.

V taboru so bili vedno glasnejši. Nekateri so si pripovedovali, kaj so vse doživeli v davišnjem boju, hvalili sami svojo hrabrost, kazali rane. Drugi so peli čudne pesmi, zdaj počasi, zateglo, pojemajoče, zdaj zopet glasneje in hitreje ter utihnili nenadoma, mahoma. Povsodi so plesali in pili. Nekateri so si umivali roke in obraz v polnih vedricah in škropili tovariše z vinom. Včasi je preglasil ves ta hrup in hrup vriskujete žene ali dekleta.

Stražnih ognjev je gorelo le malo; nad njimi je gomolel vroči zrak kakor zlat prah. Kmalu je ponehalo živahno vrvenje. Trudni od boja, plesa in pijače, so zaspali konjaniki in sanjali o bujno-udnih odaliskah in huriskah. Okoli tabora so stražile straže in patrole, zlasti na severu in severoizhodu; trudni, zaspani so sedeli konjaniki na konjih ali stali poleg njih.

43.

Prošlo, prošlo je je devet godin dana,
kaj vre, kaj vre služim Jelačića bana,
Jelačića bana, horvackoga krala.

Nitko, nitko nezna, da sem ženska glava,
da sem samo jedna golubica mlada.

Narodna.

Osman paša je šel počivat takoj, ko je bil odklanjal jacijo. Baron Gradnikar in vitez Ahac sta mirno ždela v kotu prostornega,

zatohlega šatora. Nemirna luč kadeče se oljenice je medlo posvetila zdaj na drog, zdaj na platno, zdaj na ujetnika.

Omar je stal ob vhodu. Noč je bila temna in topla. Včasi je nenadoma zavela hudournna sapa od zapada, kjer so spali pepelnati in črni oblaki. Redkokje je zatrepetavala zvezdica, kakor plašen plamenec daljne sveče izza samotnega okna. Iz gozda se je glasilo žalostno skovikanje. Daleč naokoli so peli murni; navdušeno so jih hvalile neumrjoče žabe in prerokovale dež. Včasi je zavalovala visoka trava rahlo, komaj vidno; presledkoma se je zasvetilo na severu ali zapadu in takoj se je vse zopet potopilo v črnino. Na ljubljanskem Gradu so gorele luči kakor v temi izgubljeni rubini. V daljavi so si odgovarjale predstraže in se priporočale božjemu varstvu: „Jek dūr Allah bis millah!“

Omar je bil sila razburjen. Venomer mu je rojilo po glavi: „Jutri krenejo Turki domov. Nocoj, dokler ne izide luna, je še čas —“

Ustrašil se je; ni se upal domisliti nevarno misel. S plašnimi očmi in napol odprtimi ustnami se je obrnil in pogledal po šatoru. Osman paša in sluga Ilmihal, omamljena od uspavalnih jagod in hašiša, sta spala trdno in sople globoko. Tedaj se je ganil vitez Ahac — in bliskoma se je vrstila Omarju misel za mislijo: „Ujetnika sta znana v Ljubljani. Z njima! Turki so opiti. Obleke je dosti. Straže? Geslo mi je znano . . . Tako ugodne prilike ne bo izlepa več!“

Osvojilo ga je neizmerno veselje. V prekipevajoči radosti ni vedel izprva, kaj bi; v tej negotovosti, neodločnosti je obstal kakor ohromel. In iznova ga je oplašila strašna misel, strašna bojazen, da se ponesreči beg. Pritisnil je roko na vroče čelo in mislil, ugibal, preudarjal; upošteval je vse ugodnosti in vse ovire.

„Ah, čas beži in terja odločno dejanje,“ se je ustrašil, „jaz se pa obotavljam.“ Po prstih je šel k vitezcu Ahacu, ga lahno potrepal po rami, dejal kazalec na usta in pokazal na barona Gradnikarja. Vitez Doljanski je zdramil Otokarja.

„Tiho!“ je šepetal Omar. „Tudi jaz sem ujet kristjan.“

Oba ujetnika sta presenečena dvignila glavi.

„Molčita! Pomagajmo si! Pobegnimo vsi trije!“

„Pobegnita sama!“ se je protivil Ahac.

„Zakaj nočeš z nama?“ je vprašal Otokar.

„Ah, ko sem pa tako debel in širok,“ je vzdihnil vitez Ahac žalostno. „Sumen bi se zdel straži. Moral bi prej malo shujšati. Zaradi mene bi zabredla v nevarnost tudi vidva.“

„Nikakor ne,“ je ugovarjal Omar. „V našem taboru je še par tako močnih mož. Nič se ne boj! Morata se preobleči v Turka.“

„Pa bodi v imenu božjem!“ je odnehal vitez Ahac in pohvalil Omarja: „Pogumen si pa, navzlic mladim letom. Bog ti poplačaj dobro delo!“

Medtem mu je Omar s svojim bodalcem razrezal vezi in se sklonil tudi k mlajšemu. Močnejše mu je utripalo srce: še nikdar ni bil tako blizu Otokarja. Prvikrat sta se dotaknili njiju roki, samo za trenotek sta si pogledala v oči in oba je izpreletel čarodejen plamen. Omar je čutil, da je zardel, povetil je oči ter prerezal konope na Otokarjevih rokah in kolenih. Oprezno, tiho jima je prinesel turške oprave in orožja.

Tiho je stokal širokopleči vitez Ahac, ko je oblačil suknjo, pokajočo v šivih. Spretno jima je omotal Omar pisana turbana.

Tedaj je sapa dvignila zaveso pri vhodu, da je udarila ob drog; platno se je izkušalo dvigniti, kakor bi hotelo odpluti daleč, daleč odondod. Osman paša je jel sopsti hitreje in tiše ter se obrnil na svojem ležišču. Oni trije so stali kakor ukopani. Omar se ni upal dihati. Ob sencih mu je udarjalo kakor s kladivcem. Bal se je, da se zgrudi od silnega strahu. Toda paša je sopel zopet globlje in v daljših presledkih. Ujetnika sta odpela ostroge in se obula. Že so bili gotovi.

Čudna otožnost je tesnila Omarju prsi. Žalostilo ga je, da mora zapustiti Osman pašo, svojega dobrotnika, svojega drugega očeta, ne da bi mu mogel črhiniti besedico hvaležnosti. Skoraj mu je šlo na jok. Še enkrat je, ganjen do dna duše, pogledal po šatoru. Okrenil se je naglo. Tam zunaj je čakalo novo življenje.

Tiho so stopili v temno noč. Sarif in plemičeva konja niso bili daleč.

„Obvari nas Kristus!“ je zašepetal vitez Ahac.

Ko je sedel Omar na svojem Sarifu, ga je minila bojazen; bil je tako miren, da se je čudil sam sebi. Počasi so jahali med šatori. Pred taborom pa jih je ustavila straža, skrita za grmovjem.

„Selam aleikum!“ je pozdravil Omar Turke mirno.

„Allaha ismarladyk — z Bogom!“ so odzdravili z zaspanim glasom.

Nenadoma je začutil Omar nekaj hladnega na obrazu, na rokah. Jelo je pomalem deževati. V daljavi je zamolklo bučal grom.

„Precej tak si kakor Jusuf paša,“ je dejal Omar vitezu Ahacu.

„Zadaj že. Kdo bi bil mislil, da bom jaz, krščanski vitez, kdaj kakor Turek jahal po Ljubljanskem polju! Škoda, da sem moral tolovajem pustiti čutaro, čelado, oklep, obleko, meč in srebrne ostroge. No, mojega dragocenega bodala pa le niso dobili. Zdaj hvalim lahko vse svetnike, da sem ga zastavil. Oh, kako mi je čudno. Tako lepo trezen nisem še nikdar jahal ponoči. Stvar se mi zdi smešna, obenem pa dokaj žalostna in nevarna.“

Pri pekovskem križu se je zdelo Omarju, da sliši za sabo peketanje. Jezdili so hitreje. Srečno so dospeli mimo drugega križa ob začetku celovške ceste in dirjali skozi vicedomski gaj, dasi je bila tu pot nevarna, ker so bila tla razrita in posuta z gladkim orožjem, mrtvimi Turki in konji. Ustavili so se ob gajevev robu.

„Za nami so!“ je dejal Omar. „Slišite topot?“

Vsi trije so razburjeni dvignili glave, slišali so zamolke, enakomerne udare, ki so se bližali od severa.

Skokoma je dirjal baron Gradnikar proti Vicedomskim vratom. Za nazidki sta stala dva stražnika z dolgimi kopji in samostreli. Ko sta ugledala jezdeca, sta zažvižgala. Odgovorili so jima žvižgi odspodaj in takoj je bilo osem mož na ozidju ter naperilo samostrele proti Otokarju.

„Stojte! Ne streljajte! Jaz sem tukaj, baron Gradnikar.“

„Geslo?“ je vprašal stražni načelnik.

„Dunaj. Ušli smo Turkom preoblečeni. Odprite! Za božjo voljo, hitro! Turki so za nami!“

„Tudi jaz sem tukaj, vitez Ahac Doljanski. Odprite, odprite!“

Takoj so spoznali viteza Ahaca gromki bas. Izza zidovja so se čuli hitri težki koraki po lesenem mostovžu in stopnicah.

Omar se je obrnil in videl dve temni postavi na konjih za debli. Kar je priletelo nekaj belega. Začutil je udar na prsi. Pred sabo je videl vitezovo roko, ki je vrgla turško puščico na tla. Na prsnici ga je jelo skeleti.

„Ranjen sem!“ je dejal tiho.

Prijahal je Otokar in dvignil oslabelega Omarja predse na svojega konja. Zarožljale so železne verige, zaropotal in loputnil je leseni most preko jarka; zaškripali so zapahi in ključi v velikih ključanicah Vicedomskih vrat.

„To traja pol večnosti,“ je godrnjal vitez Ahac in se oziral nazaj. Venomer so frčale tihe strelice v zid; toda bliže se zasledovalci niso upali, ker so tudi strelci na ozidju pridno prožili puščice s svojih dalekonosnih samostrelcov.

Naglo so jezdili skozi vrata. Sarif je sam sledil svojemu gospodu. Hitro so zaprli vrata za njimi. Otokar je čutil, kako burno se dvigajo Omarju prsi, kako drgeta njegova mokra mala roka na njegovem tilniku. Držal ga je previdno in varno, kakor mlajšega brata, ki ga je treba braniti in čuvati.

„Kar tukaj doli k zdravniku Jisroelu!“ je velel vitez Ahac, ki je sočutno gledal Omarja. Krenili so na levo po Reverenčni ulici in mimo sinagoge v dolgo ulico. Liti je jelo v gostih strunah. Konji so čofotali in brodili po velikih lužah in globokem blatu. Vitez Ahac je potrkal pred zdravnikovim stanovanjem z železnim trkalom, visečim ob zaklenjenih vratih.

„Jisroel! Jisroel!“

Vse je ostalo tiho v temni ulici, le dež je bobnal po strehah in pljuskal po mlakah. Vitez Ahac je potrkal močneje. Odprlo se je okence nasprotne hiše Šmulove. Ob medlem svitu lojenke se je pokazalo blede lice Miriamino. Nenadoma je veter ugasil svečo.

„Ranjenca imamo. Jisroela iščemo.“

Miriam je spoznala glas viteza Ahaca in rekla: „Jisroela ni doma. Moral je k bolniku. Njegova žena Dita je pri nas. Tudi Dita zna streči ranjencem. Zatorej kar k nam! Odpremo vam takoj, gospod vitez!“

Privezali so konje k oknom pod široki kap. Odprla so se hišna vrata in na pragu se je prikazal suhi Šmul ben Zuar s svojo bradato veliko glavo in velikanskim kljukastim nosom, ki so ob njem bingljali sesvedrani pajes kakor oblanice. Obenem je prilajal pes Azu, pa naglo zopet odlajal v vežo.

„Blagoslovljen, kdor prihaja!“ jih je pozdravil Šmul in dejal desnico pod bakreno svetilko, da je ne bi ugasil močni prepah. Ko pa jih je pogledal natančneje v veži, so se mu od smrtnega strahu ježili lasje; toliko da mu ni padla svetilnica iz močno trepetajoče roke. Z izbuljenimi očmi je strmel vanje, uklekal z drgetajočimi koleno, se naslonil ob zid in dvignil desnico visoko predse, da se je videla grda luknja na komolcu njegovega ogoljenega kaftana.

„Au, au! Turki!“ je stokal in lovil sapo; zobje so mu šklopotali in tresel se je tako, da je rožljala železna verižica z gasilnikom na svetilki. „Pomagaj, Jehova!“

„Kakšni Turki pa?“ je kričal vitez Ahac, hripav od jeze. „Hitro naprej!“

„Usmili se nas, presvetlo turško veličanstvo!“ je jecjal Šmul in zviljal svoj mršavi život kakor v smrtnih mukah. „Milost, au, au!“

„Pokaži nam dalje!“ je zarohnel vitez Ahac.

„Vse vam pokažem, prevzvišeni gospod sultan! Pokažem vam vse svoje beraštvo, samo nikarte me ne —“

„Čenča! Ali ne poznaš viteza Ahaca?“

„Poznam, poznam! Velika čast . . . Vaša grofovsko svetloba je šla med Turke, au!“ Pokleknil je predenj. „Prizanesite nam, lepo vas prosim na kolenih! Tako gotovo bodi vaša turška milost vedno zdrava in vesela sto let od nocoj dalje, kakor vam obetam trideset lepih poštenih procentov od svojega bornega imetja, ako nas —“

„Molči, prismođa! Kristjani smo vsi trije. Ne boj se! Kje je Dita, da pomaga temu ranjenemu mladeniču?“

Še enkrat je prestrašeni Šmul plašno pogledal vse tri in jim posvetil po hodniku v sobo, ki nikakor ni bila tako umazana in zanemarjena kakor veža in prodajalnica, ampak je bila dokaj čedna in prijazna. Stene so bile opažene z umetno rezljanim pisanim lesom. Tla je pokrivala velika preproga s tkanimi cveticami in ptiči. Od stropa je visel sedmerorok lesteneč. Na mizi, pogrjnjeni z belim platnenim prtom, so bile odprte hebrejske bukve. Na stolih z visokimi naslanjali so pestrele rožnordeče baršunaste blazine. Dišalo je po gosji pečenki in okisani zeleni.

„Kar nič se ne boj, Dita!“ je hrabil Šmul ženo Jisroelovo in majal z veliko glavo, da so mahali pajes okoli ušes in nosu; njegova senca je segala do stropa. „Nič se jih ne boj, kakor se jih jaz ne!“

Postarna gospa Judita, žoltopolta, precej okrogla žena zdravnikova z dvema podbradkoma in prijaznimi očmi, je stala mirno poleg Šmulove hčerke. Njena obleka ni kazala nobenega lišpa; glavo pa je pokrivala črnosvilnata ruta in oglavnica, okrašena z zlatimi vrvicami.

Omar se je bil oprijel z obema rokama mize; zdelo se mu je, da se pogreza beli prt pred njim. Čutil se je silno trudnega. Omahnil bi bil takoj, da ga ni podpiral baron Gradnikar. Judita je primaknila naslanjač. Rahlo so spustili Omarja na stol. Obsedel je docela onemogel. Šumelo mu je po glavi in pred očmi so mu plesali ognjeni kolobarji.

„Mladenič je ranjen na prsih,“ je dejal vitez Ahac.

Miriam je prinesla goloten kozarec starega vina, gospa Judita pa je odhitela domov po zdravila. Omar je pil nekoliko in potrpežljivo čakal. Molčali so vsi. Bliškalo se je redkeje. Kmalu se je vrnila zdravnica. Omar je pogledal plašno naokoli.

„Ostani pri meni, dobra deklica!“ je prosil Šmulovo hčer. „Ostanita tukaj ti in gospa. Drugi naj gredo vun, prosim.“

Slišal je kakor v polusnu samo še, da so odšli v drugo sobo in zatvorili vrata. Pred očmi so mu vstajale in ginile begotne sence in zdelo se mu je, da se ugreza v hladno temo. Ves truden in oslabeled od strahovite razburjenosti je zaspal z visečima rokama.

Judita se je sklonila k njemu in mu odpenjala obleko na prsih. Miriam mu je odmotala turban z vroče glave. Kar so se usuli krasni dolgi lasje kakor zlato po naslanjaču. Pogledali sta se iznenadeni. Še bolj pa sta osupnili, ko sta zagledali med razgaljeno obleko dvoje snežnobelih deviških polukrogel.

„Devojka!“ sta vzkliknili začudeni.

Na prsnici je rdela majhna rana. Zadišalo je po žganem vinu in mazilu. Ko sta opravili vse potrebno, sta zapeli obleko.

„Rana je neznatna,“ je poročala zdravnica onim v drugi sobi. „Obleka, verižica in kost, prsnica, so ustavile puščico. Rana zatorej ne utegne mnogo škodovati, pač pa duševno trpljenje in razburjenost. Ali zdaj se boste gotovo čudili! Kaj vam povem? Poslušajte! V oni sobi ne počiva ranjen mladenič, ampak ranjeno lepo dekle!“

„Dekle?“ so ponavljali vsi in pogledovali začudeni drug drugega in smehljajočo se gospo Judito. Suhi Šmul ben Zuar je gledal posebno debelo in jel mahati z nerodnimi rokami na vse strani.

„Kaj je nocoj?“ se je čudil in zamišljen dejal koščeni kazalec na svoj ostrorobi kljukasti nos. „Turki niso Turki, ampak Turki so kristjani, Bog jim daj srečo in zdravje od nocoj do zadnje ure! Mladenič ni mladenič, ampak mladenič je — mladenka! Naposled moja Miriam ni Miriam, marveč Miriam je — Abraham ali Zoref ali Fajvel in jaz, Šmul, nisem Šmul, nego sem — Rebeka ali Sara. Jaj, jaj! Ako se mi ne meša že zdaj, se mi pa zmeša še nocoj, in ako ne bom mešuge že nocoj, bom pa mešuge prav gotovo vsaj jutri! Vse je narobe, au. In nihče se ne čudi, da hodimo še zmerom po nogah in ne po glavah.“ Tako je šalobardal, ves vesel, da ni prišel nihče plenit.

Vsi so hiteli po prstih v drugo sobo. Zunaj je viharil veter.

Tuja mladenka je slonela mirno na blazinah. Glava ji je počivala na gostih dolgih laseh kakor na zlatem zglavju. Miriam ji je bila sklenila roke nad rahlo dvigajočimi se nedri. Od zavese je odsevala tajinstvena luč na njen čisti blede obraz. Otokar je stal kakor ukopan in gledal, gledal.

„Feminini generis!“ je potrdil vitez Ahac potihoma, motreč nežnega janičarja, še vedno opasanega z malo damaščanko. „Saj se mi je precej početkoma zdelo nekaj takega.“

Nevihta je odbesnena nad druge kraje. Poredkoma so trkale kaplje ob okna. Tiho so šumeli jagnedi in Ljubljana. Judita je odprla oknico. Sveži zrak je udaril v zadehlo sobo. Na bližnjem ozidju so si odgovarjale nočne straže.

Mlada tujka se je zopet osvestila in takoj opazila občudujoče poglede. Plaho je povescila oči in zardela. Prijela je roko Šmulove hčerke, ki je stala poleg nje. Deklici sta se posestrili, ne da bi bili črhnilci besedico.

„Ali ti je kaj bolje?“ vpraša gospa Judita.

„Malo bolje. Hvala vama, hvala!“

„Kako pa ti je ime?“

„Omar,“ odgovori zanjo vitez Ahac. „Toda Omar je arabsko moško ime. Omar je bil hraber velikan; preroka Mohameda prijatelj, pobožen, kreposten, strog, radodaren knez, je ustanovil državo kalifov in uvedel novo letoštetje izza Mohamedovega bega iz Meke v Medino.“

„Izprva mi ni bilo tako ime. Ko sem bila majhna, so me vzeli cigani iz gradu in me imenovali Omarja.“

Tedaj premakne neznanka roke.

Šmulovo oko takoj zapazi zlatnino na njenih prsah. Z rokama in z brado pokaže tjakaj in se muza: „Jaj, kako lepa verižica, jaj, kako lep križ in kamen! Kakor resnično bi rad živel zadovoljen in zdrav najmanj še sto let, tako resnično bi rad kupil dragotino in plačal takoj po najvišji ceni z dobrimi benečanskimi cekini.“

„Ne bodi no tako netečen in molči nam vsaj zdaj o kupčiji, lakomnost čifutska!“ ga osorno zavrne vitez Ahac, hlastno pristopi k neznanemu dekletu in ogleduje verižico.

„Škoda, da je križek okrhan, au!“ obžaluje Šmul.

„To je od turške puščice,“ de vitez Ahac in mrmra: „Križek z osmerooglatim smaragdnom . . . grofovsko krona . . . črki U in B . . . Ursini-Blagaj . . . Drago dete, kdo ti je dal verižico s križkom?“

„Moja . . .“ Ihtenje ji vzame glas.

„Pomiri se, ljuba moja, in odgovori mi! Kdo ti jo je podaril?“

„Mamica. Nobenega drugega spominka nimam od doma, nego samo tole in — in pesem o grlici.“

Vitez Ahac pogleda navzoče in čudno se mu trese glas, ko jim veli: „Prosim, pojdite vsi vun! Ostani samo ti, Otokar!“

Ko odidejo, vitez Ahac še enkrat ogleda križ in črki ter jeclja v neizmernem veselju: „Moj Bog . . . ali je mogoče? Kdo bi . . . Kako . . . Ali je res? Ali se mi le sanja?“

Otokar in tuja devojka ga gledata vsa zavzeta.

„Kaj pa je vendar?“ vpraša baron Gradnikar, ki ni videl viteza Ahaca še nikdar tako ganjenega in ga ni še nikdar slišal govorečega tako mehko in ljubo.

„Otokar!“ vzklikne vitez Ahac, rahlo potegne mladega barona k dekletu in zašepeta: „Naša Alijana!“

44.

Dober mesec pozneje, vročega julijskega popoldne, sta sedela osemnajstletna komtesa Alijana in baon Otokar Gradnikar v razkošno opremljeni prvonadstropni sobi Blagajevskega gradu in šahala z navideznim zanimanjem.

Šele ko je okrevala popolnoma, je vitez Ahac iz Ljubljane obvestil grofa Majnarda. Pred dvema dnema se je vrnila z njim, Otokarjem in močnim spremstvom na rojstveni grad pri Vinici in nestrpno čakala prihod staršev iz Slavonije.

Udobno novo življenje ji je ublažilo in unežilo vso nalašč privajeno fantovsko negracijoznost v hoji in kretanju. Krasna modrina njenih sanjavih oči se je poglobila, umilila, tajinstveno potemnela. Teme ji je kitil venec preprostih temnomodrih zvončic. Dolgi zlato-rumeni lasje so ji blesteli na višnjevobaršunasti obleki, odičeni s tankimi srebrnimi vezeninami. Bujno so ji zorela nedra in ustna. Sveži obraz ji je bil radosten, jasen; le včas ga je osenčilo otožno-sladko kopnenje.

Docela novemu življenju se je privadila tako kmalu in tako izlahka, da se je čudila sama sebi. Deset dolgih let je bila morala skrivati svojo nevarno tajnost. Skoraj omamljalo jo je popolnoma novo čustvo velike, velike sreče, ko je smela odložiti pretežno breme. Globoko ganjena je čutila kipeče veselje do življenja. Bridka, strašna preteklost se ji je zdela od dne do dne bolj tuja; zdela si ji je kakor grozne divje sanje. Izprva je bila v zadregi, kadar je opazila, da jo gledajo Ljubljanci in Ljubljanke s tako nadležno, brezozirno radovednostjo, da šepetajo in ugibajo o njej, ki jo je ovevalo nekaj velezanimivega, kakor vonj daljnih jutrovih dežel. Vitez Ahac jo je imenoval hčerko svojega brata in se rad postavljajl z njo. Polagoma se je privadila zijalastim obrazom in ni več zardevala.

Mladi baron Gradnikar ji je sedel malo okorno nasproti. Nemirno se je igral z dvojno zlato verižico, ki mu je visela na višnje-lastordečo baršunasto suknjo. Zdaj je dvignil desnico, da bi potegnil slonokosteno postavico, zdaj je zopet odtegnil roko in si popravljal lepi živordeči baret, ki je z njega nihalo belo pero preko dolgih črnih las na levo ramo in mu osenčalo ogoreli obraz.

„Pazite na svoj stolp!“ ga je opomnila Alijana.

Baron Otokar je, sam nase nejevoljen, pomajal z glavo. Tiho je bilo v prijetno hladni sobi, le včasih se je slišalo drsanje ličnih figuric po šahovnici. Vse je bilo urejeno čisto tako, kakor pred desetimi leti: zidove so pokrivalo lepo tkane opone od vrha do tal in med njimi so bili naslikani prizori iz svetega pisma in viteških bojnih iger. Počasi se je usipal pesek ure v okusno izrezljanem okviru. Okna so zastirali zeleni senčniki, ustavljali zunanjo vročino in milili prejarko poletno svetlobo.

„Gospod baron, vaša kraljica!“

Otokar je izgubival figuro za figuro. Očitno mu je bil šah deveta briga. Vse drugod so rojile njegove nevesele misli. Venomer si je ponavljal, da bo lepih dni kmalu konec, zakaj vsak čas se utegnejo vrniti Alijanini starši. Privadil se je bil njene preprijetne družčine tako, da mu je bila misel o skorajšnji ločitvi naravnost neznosna. Čutil je preživo, da Alijane ne bo mogel pozabiti nikdar. Jako ozlovoljen je ugibal, kaj bo, kadar pojde odondod, kaj bo, ko ne bo več videl cvetočega dekleta in ne bo več slišal njenega čarobnega glasu. Že zdaj je bil nemiren, ako jo je pogrešal le uro. Toda mladi gospod baron Otokar Gradnikar je bil eden izmed onih dičnih junakov, ki bi šli rajši žgečkat lačnega leva v levnjak, nego bi povedali obožavani deklici, kako jim pravzaprav utriplje ranjeno srce. Alijana se je zdela Otokarju navzlic vsej prijaznosti in ljubeznivosti vedno enako mirna, ponosna, vzvišena, nebrižna, nedostopna. Sram ga je bilo, da bi ji govoril o svojih čustvih, zakaj bal se je močno, da se utegne osmešiti z nerodnimi besedami, ki nikakor ne bi mogle niti približno izraziti veličino njegove strastne ljubezni. Hudo ga je mučila ta negotovost in zastonj se je prizadeval, da bi se ojunčil in razodel svoje najbolj vroče želje. In obtemtakem ji je govoril le o drugem, jo spominjal prejšnjih dni na gradu, jo spominjal neskrbnih zlatih časov, ko sta bila oba še otroka, onih iger in zabav na grajskem vrtu, one najlepše dobe, ki mine kakor nepozabno lepo jutro. Premnogokrat se je spominjal onega prizora, ko je držal ranjeno Alijano pred sabo na konju, ko je čutil njen

Na dvorišču so stali hlapci in vojniki v dveh vrstah, pri vходу pa sta čakala dva rdeče in zeleno oblečena pažeta s srebrnima palicama. Za moškimi so šepetale radovedne dekletke, glava do glave. Zarožljaj je vzdignil most, škripaje so se odprla težka vrata in glasno se je razlegalo veselo kričanje in vrskanje, ko je stopila grofinja Mila iz nosilnice ter odložila popotni plašč in pajčolan.

Alijana je skočila k materi, se zdaj smejala, zdaj jokala in jecala: „O mati! Moja mati!“ Grofinji so lile solze po bledem, še vedno lepem obrazu. Pristrčno je objela hčerko, jo poljubljala in gledala, gledala. Iz modrih oči ji je sijala vsa milina in sreča materinega srca. Alijana ji je bila podobna kakor mlajša sestra, podobna zlasti v plemenitem izrazu obličja, v sanjavih očeh in na njih okolici, na nežno oblikanem čelu in ob sencih. Obraz ji je žarel od velike radosti in je bil še lepši nego sicer. Vsi so jo gledali ginjeni. Komtesa je zatrepetala, ko je po dolgem času zopet zaslišala mili glas materin.

„Ah, Alijana, draga zlata hčerka! Dolgo, dolgo sem prosila Boga milosti, da bi te mogla zopet videti. Hvala Njemu, ki me je uslišal! Ah, kako težko sem čakala!“

„Zato je svidenje tem slajše!“ je dejal grof Majnard in poljubil Alijano na belo čelo. Mož se je bil precej postaral; na sencih in v bradi je bil že marsikateri siv las. Držal se je veselo, vendar obenem umerjeno dostojanstveno.

„Odslej ostaneva vedno skupaj!“ se je radovala grofinja Mila.

„Človek snuje, Bog boguje,“ je momljaval belolasi malone osemdesetletni grof Felicijan, ko je stiskal roke sinu in snehi. Leta so mu bila upognila život in oči so gledale trudno.

Pozdravili so ju še vitez Ahac, baron Gradnikar in duhovnik. Vsi so šli v prvo nadstropje. Ko se je grofinja Mila okopala in preoblekla, sta šli z Alijano v njeno nekdanjo spalnico.

Vse je bilo še tako, kakor oni dan, ko je bila zadnjikrat tukaj. Nemo je ogledovala svojo posteljico, svoje igrače: v zibelki svojo punčko, previdno odeto, pisane lesene ptičice, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla svoje zlato pisalo z dekliško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno povišeno tablico. Na njej je bilo zapisano z velikimi, otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh. Srca sta se jima topila ob teh drobnih stvarih; gledali sta jih s temnim čustvom, kakor da jih oveva dih onega usodepolnega, strašnega dne. Narahlo je potegnila grofinja komteso k sebi na klop in Alijana je jela pripovedovati...

Sam ni vedel, kako so mu uhajale besede. Zdelo se mu je, da je govoril še precej gladko, in zelo je bil vesel, da je vendarle premagal upornost neubogljivega jezika. Zdajci je čutil, da jo je prijel za nežno, mehko roko in da mu je ni odtegnila. Burno je objel zardelo devojko in jo vroče poljubil na živordeče ustne. Ni se branila. Pogledala ga je plaho in zaeno vdano. V njenih očeh sta blesteli solzi. Obraz ji je lepšala zagonetna otožnost.

„Žalostna si? Zakaj?“

Nasmehnila se je. Ni mu hotela kaliti srečnega trenutka. Srce ji je težila strašna slutnja: nenadoma ji je prišlo na misel, da se utegne kaj pripetiti staršem, preden jih bo mogla videti.

„Alijana, zlata moja Alijanica, ali ljubiš tudi ti mene tako ognjevito, tako neizmerno, kakor ljubim jaz tebe?“

Poljubila ga je krepko pod male brke.

„Kako si lepa, ljubica moja! Kako si lepa!“ je ponavljal venomer in jo poljubljal vedno iznova na ustne, čelo, oči, na lica, na ušesca, na roke. „Ljubica moja! Ljubica moja!“

„Ah Otokar, ako naju kdo zagleda!“ se je zdramila preplašena komtesa. „Zdi se mi, da slišim korake.“

„Saj ni nič, ljubica!“ jo je miril in ji hitel zatrjevati, da je najsrečnejši človek na svetu in da se ne vrne še tako kmalu domov! Bil je ves vesel in blažen in jezik mu ni delal nobenih ovir.

Medtem je ležal vitez Ahac golorok, sicer pa oblečen na svoji široki postelji in premišljal: „Kje je neki ona podzemeljska jama, ki je o njej pripovedovala Alijana? Tod okoli ob Kolpi je gotovo ni.“

Kmalu pa so se mu zasuknile misli na drugo plat. Pobrcal je malo z nogama in modroval: „Kakšen čudak je ta Otokar! Ha, ha, do baret je zaljubljen v našo zalo Alijano, pa ne da bi ji povedal! Leseno se drži in hladno, da bi se videl tem modrejši in dostojnejši. Pa boji se menda prehudo, da poreče ona: Ne boš kaše pihal, Janez! Ali res ne vidi, da ga ima rada? Menim, da tudi starši ne bi zoprvali njiju zvezi. Saj je baron Otokar Gradnikar vendar eden najvzornejših plemenitašev, skoraj tak, kakor svoje dni jaz. Pa tudi naša Alijana je jako čedna punca. Kadar bom prave volje, zložim njej na čast krasno pesem. Primerjal bom Alijano mladi, napol razcveli rožici, ki bajevito in čudovito dehti v rosno jutro poletno. Res je: Blagajeva hči bo lahko izbirala, ker bo izredno bogata; ona podeduje več gradov, nego ima baron Gradnikar konj. Pa vendar! Ako ljubiš deklico, se nikdar dolgo ne obiraj, ampak ji povej nemudoma in jo poljubi in junaško pritisni na srce, pa bo

stvar lepo v redu! Škoda vsake zamude! Ali taki so mladeniči dandanes: samo skrivaj vzdihujejo za ljubici, da se vragu gnusi. V tem oziru smo bili mi vse drugačnega kova, hvala sveti Afroditi! Jaz na primer sem napovedal svoji Fiametti ljubezen takoj prvi teden in nikdar mi ni bilo žal. Kaj takega je treba urediti zarana, da se ne priklati kakšen siten rival. Ali Otokar nemara čaka, da Alijanica njemu razodene ljubezen? Uboga devojka vendar ne more popasti mladeniča in mu reči: Medved medvedji, ne bodi no tako presneto pust! Ali nisi spoznal, da se ti ne bi branila prav nič, ako bi me lepo poljubil enkrat ali tudi dvakrat ali celo stokrat? Kar priznaj mi, da me ljubiš iz vsega srca, na vse kriplje, blazno, kakor se pravi... To se vendar ne spodobi devojki. Kaj takega naj opravi on, ljubimec, zato pa nosi hlače. Ako bi veljala Otokarjeva, se ljudje kmalu ne bi več možili in ženili in svet bi bil vkratkem tako žalostno prazen, kakor včasih moja denarnica. Vse to bi lahko povedal baronu Gradnikarju jaz, njegov starejši prijatelj. Toda, kjer se tretji vtika v srčne razmere, ondi se rado izcimi kaj nerodnega in potem zabavljata obadva večinoma nedolžnemu posredovalcu. Zatorej rajši jezik za zobe! Ako sta Alijana pa Otokar usojena drug drugemu, se že sama pobotata, akotudi z nepotrebno zamudo. Nekateri prismojeni pesniki sicer klobasajo, da izvira iz ljubavne muke in žalosti poseben užitek, čudovita slast. Jaz pa nič kaj ne zaupam užitku, ki boli. Oporekam, da se more trezen, pameten človek veseliti od same žalosti, in tudi, da more zdrav človek žalovati od veselja. Zdaj pojdem pa gledat, kaj že kaj uganjata.“

Baron Gradnikar je pripovedoval komtesi Alijani pravkar nekaj sila važnega na uho. Obtem ji je bil ovil roko okoli pasu in ona ga je objela okoli vratu. Ko sta, vsa zamaknjena, nenadoma zagledala široko postavo viteza Ahaca, sta planila vsaksebi, kakor da je treščilo mednju. Alijana je živo zardela in povесila oči; prvi pot v njenem življenju je ni oveselila prisotnost ujčeva. Še bolj v zadregi je bil pa Otokar; kar izlepa ni vedel, kaj bi. Oba sta stala pred ujcem, kakor dva uboga grešnika.

„Oho — kaj pa se je vendar dogodilo?“ ju je vprašal in se muzal hudomušno. „Zakaj molčita kakor dva zvezdogleda?“

Otokar je pokašljeval, Alijana pa je proseče pogledala ujca.

„Poljubljala sta se. No, vendar enkrat! Še to sem želel učakati. Saj to vendar ni nič čudnega, da se ljubijo mlada srca. Tako veli večne prirode modri ukaz. Še celo jaz sem se moral pokoriti temu povelju. Le poljubujta se, kolikor se vama ljubi, jaz vama ne branim.

Veseli me, da vidim tako lep par! Čestitam vama prvi. Želim vama iskreno: bodita srečna obadva, srečnejša nego vajin ujec!"

Zahvalila sta ga, vitez Ahac pa je dejal nečakinji: „Prosila si me, da ti pokažem tvoje pradede, slavne grofe Blagaje, in kaj povem o njih. Pojdimo zatorej v obednico. Drugo pot se mi morda ne bi ljubilo.“

Odšli so v sosednjo veliko sobo, kjer so visele očrnele, skoraj nepoznatne slike Blagajevih grofov in grofinj v čudnih oblekah in frizurah.

„Rodovina grofov Blagajev izvira iz Slavonije,“ je začel vitez Ahac z važnim glasom. „Ta gospod tukaj je Štefan Goriški, sin Nikolaja. Grof Štefan je premagal okoli leta 1200. nemškega roparskega viteza Alberta Mehovskega po dolgem boju. Zato je dobil od ogrskega kralja Bele Tretjega Vodico med Sano in Uno v stari Slavoniji in kraljev grb: rastočega leva z zlatimi kremplji in zlato krono. Bil je najveljavnejši plemenitaš med Kolpo in Savo. Tale dva sta njegova sinova Babonič Prvi in Štefan Drugi, banus primorski. Baboničevi sinovi so gospodovali v Vodici, Štefanovi pa ob Kolpi in Korani. Štefan Drugi je imel kar pet sinov, ki so imeli mnogo posestva tudi na Kranjskem. Štefan Tretji je banoval trideset let, do leta 1300. Njegov brat ban Radoslav Prvi je imel največ zemlje. Kako bogati so bili grofi Blagaji že takrat, to sklepamo lahko iz dejstva, da je Radoslavov starejši brat Štefan Tretji leta 1295. podaril cistercijanom kostanjeviškim s privolitvijo svoje žene in obeh sinov Ladislava in Štefana mehovskemu gradu pripadajoče vasi Črmošnjice, Zlatnik, Groblje, Kalce, Stankovo, Prilesje ob Bregani, devet in pol kmetij v vasi Gradici in vas Zbore. Bil je ban vse Slavonije in je celo smel kovati denar...“

Alijana in Otokar sta poslušala izpočetka z velikim zanimanjem, skoro pa sta se jela dolgočasiti in si poredno namigavati. Vitez Ahac je kmalu uganil, da pridiga le sam sebi in oznanil nenadoma: „Dovolj za danes. Finis finalis!“

Tedaj je prihitel plah, bled paže in mu ponižno javil, da ga čaka tuj mož pred njegovo sobo in želi govoriti o nujni in važni stvari z njim na samem. Otokar in Alijana sta šla na vrt, kjer sta sedela na klopici stari grof Felicijan in grajski duhovnik Juraj pop Draganović. Vitez Ahac pa se je vrnil v drugo nadstropje. Glasno so odmevali njegovi koraki na kamenitih pločah po dolgem obokanem hodniku.

Konec mostovža, pred vitezovo spalnico je stal slabo oblečen goslar, velik, mršav, toda plečat. Trdi, kozavi obraz mu je bil hudo

upal. V globoko udrtih očeh so se mu kresile čudne luči. Dolgi lasje so mu bili razkuštrani in se mešali z gosto brado. V prašni ohlapni obleki hrvaškega kroja so tičali trni. Dolgonohtne žilave roke so držale klobuk, preprost lok in enostrunske gosli. Vitez Ahac ga je odvedel v svojo sobo in zaprl vrata za sabo.

„Častiti gospod vitez, ali me ne poznate več?“ ga je vprašal čudni neznanec in uprl svoje lesketave oči vanj.

„Ne poznam. Kdo si pa?“

„Matkovičev Marko, vaš bivši sluga.“

„O — Marko? Ti?“

Marko je zavzdihnil globoko; desnica mu je izginila za dolgo brado.

„Gospod! Pred desetimi leti so ugrabili cigani grofu Blagaju hčerko. Vest mi je očitala: Zakaj je niši varoval bolje? Zarotil sem se, da ne bom miroval prej, dokler ne izvoham one ciganske drhali in rešim uropane deklice. Blodil sem od mesta do mesta, od sela do sela, od sejma do sejma, goslal in iskal in opráševal križema sveta. Naposled se je vendar Bog usmilil trpina: zasledil sem jih! Med njimi sem spoznal ono ciganko, ki je bila tukaj v gradu, preden je izginilo dete. Previdno sem jih zasledoval ponoči in podnevi.“

„Kje pa so, kje?“ je hlastno vprašal vitez in stopil bliže predenj.

„Čisto blizu šatorijo na hrvaški strani, v gozdu med Pribanji in Janjčani. Moških je komaj deset, dvanajst.“

„Pojdiva!“

V kuhinji je naročil vitez Ahac, naj dajo goslarju jesti in piti. Skoro nato je stalo dvajset grofovih konjanikov pripravljenih na dvorišču. Marko je ves oživel. Siloma je zadušil radostno ihtenje. Tudi njemu so dali konja in odjezdili preko Kolpe.

Že oddaleč so zaslišali zamolklo cigansko godbo. Na gozdni jasi je stalo več okajenih zakrpanih šatorov. Pod sajavimi kotli so goreli ognji. Okoli njih se je gnetla in valjala naga kodrava cigančad. Napol dorasla dekleta z razgaljenimi nedri so plesala z veliko vnemo strasten ples.

„Pazite, da ne uide zlasti nobena ženska!“ je opozoril vitez Ahac in dvignil roko. Konjaniki so iznenada pridrevili z naperjenimi sulicami iz gošče in obkolili tabor od vseh strani.

„Milost, milost!“ so prosili prestrašeni cigani in popadali na kolena. „Usmilite se nas!“

„Ali te imam vendar enkrat, vražja potepenka!“ je zakričal Marko, ki je bil skočil s konja in pograbil staro ciganko, da se je zvijala v njegovih železnih pesteh.

„Povejte, kdo je ugrabil hčerko grofa Blagaja!“ je velel vitez Ahac. „Sicer vas denemo vse skupaj na grajske tezalnice!“

Vsi so pokazali na staro ciganko, trepetajočo v Markovih rokah in vpili: „Čirikli! Čirikli!“

Čirikli je gledala v otopelom strahu kakor priklenjen volk, potuhnjeno in preteče, divje in plaho. Tresla se je tako, da so zveneče rdeče in zelene kroglice, pripete v razpletene gavranje lase, ki so ji viseli po hrbtu in golih prsah.

„Stojte!“ je viknila. „Kriva nisem toliko jaz, kakor ona lepa črnolasa gospodična!“

„Lažeš!“ je zakričal vitez Ahac. „Katera gospodična?“

„Vaša sosedinja!“

„Salda plemenita Frauensteinerjeva?“ se je čudil vitez Ahac.

„Užila je gadji strup, ki okameni človeku srce. Ona me je pregovorila, ona me je nagradila. Pokažem vam podzemno jamo in pot v oni grad, ako mi obljubite, da mi ne storite nič žalega.“

„Ne pogajaj se, nevesta zlodejeva! Pokaži! Hajdi!“

Vitez Ahac je poslal dva moža v grad po baklje. Večji oddelek je takoj odjahal preko Kolpe proti Frauensteinerjevemu gradiču in zasedel vse izhode. Vitez Ahac pa je počakal z manjšim oddelkom, da sta prinesla ona dva plamenice. Sledili so ciganki, oddali na levem bregu konje dvema varuhoma in se odpeljali v čolnu po Kolpi.

Nenadoma je pokazala Čirikli na precej strmo obrežje na levi. Skočila je iz čolna in odgrnila bujno zagrinjalo zelenih plezalk in ovijalk ter pokazala temno votlino. Privezali so čoln ob vrbo, prižgali baklje in šli za ciganko. Izprva so taval globoko uklonjeni, skoro pa se je jela jama večati. Vsi zavzeti so stopali po vlažnih, s kristali osutih tleh. Od prelepih belih kapnikov so čarobno odsevali podolgasti odsevi, od kristalov na stenah in stropu so se bliskale in lesketale stoterobarvne lučke kakor živožarne pisane zvezde. Iskre in utrinki so padali od prasketajočih plamenic in ugašali z rahlim cvrketom na mokrotnih tleh ali v tolmuncih.

Salda plemenita Frauensteinerjeva je vedela dobro, kaj se godi. Klečala je v svoji izbi ob omari in brskala po predalih. Po sobi je bilo vse razvlečeno na odgrnjeni veliki pernici, na lični nizki mizici, na težkem stolu s previsokim naslanjalom, na klopi, na hrastovih stopnicah pod oknom, na risji koži pred posteljo, prav povsodi je bila razmetana razna šara, odrezki, napol dodelani okraski, pahljače in druga drobna roba. Okroglo ogledalce med dvema razbitima lesenima globoma je ležalo počeno pri stojalu s preslico in srebrnim vretenom.

Vstala je. Črna obleka, črni lasje so jo delali še bolj blede. Na ponosno dvignjeni glavi se je svetil rdečesvilnat šapelj z zlatimi motvozki. Izza gostih dolgih trepalnic so žarele velike temne oči, še vedno krasne, zapeljive, demonske. Vzorno lep bi bil njen duhoviti obraz, da ga niso kazile ohole, zasmehljive ustne in nekoliko premočne čeljusti. Še zmerom so belele roke, vrat, obličje ko hermelin. Črnobaršunasto krilo z jako širokimi rokavi je bilo nad bujnimi prsmi globoko izrezano in pod njimi prepasano z usnjatim pasom, okrašenim z opali in zlatimi arabeskami. Na levem podlaktu se je svetila srebrna zapestnica z dvema kačjima glavama. S palcem in kazalcem levice je držala votel benečanski prstan, ki je imel na zunanjem robu ostro iglico, skrito v plitvi luknjici.

„Izgubila sem vse. Mrtev je moj brat, mrtvo je moje življenje. Pričakovati ne morem ničesar, ničesar več! Kaj bi meni tako ničevo, jalovo življenje, tako životarenje, neplodnejše, slabejše nego v vsakem samostanu! Odživela sem... O da bi bilo le skoraj že vsega kraj in konec! Ali ni mi še odživelo srce, to neugnano srce! Blagajevi, le veselite se, le! O — vaše veselje zamori prav kmalu neizprosna žalost. Kar je Salda započela, Salda tudi dovrši. En sam pritisk — haha — en sam pritisk tega prstana odpahne vrata večnosti. O človek, ponosno bitje, ničevo bitje, ki te more ugonobiti ena sama kapljica! Jutri osorej me morda že ne bo. In vse bo, kakor je bilo. Solnce bo veselo sijalo nad šumami in lokami, Kolpa bo šumela in pela svojo tajnovito pesem... vse bo tako, kakor je bilo. Pa tam? Kaj bo tam, v večnotihi deželi, kjer jih je več nego tukaj? — Ah... vseeno, vseeno. Pot je jasna, gre naravnost. Le naprej, le dalje, dalje...“

Odmaknila je šilo na prstanu in vlila v votlino brezbojno vodico iz drobne stekleničice. Vzela je bronasto svetilko, prižgala ovoščeno dušo in odšla po ozkih zavojnatih stopnicah v pritličje. Konec hodnika med ječami je s kolenom pritisnila na skrit glavič. Zaobrnil se je širok kamen in stopila je v podzemeljski hram. Vsa zamišljena je stopala po vlažnih tleh. Na stenah, na kapnikih, povsodi je vse prelestno zaigralo v belem, žoltem, zelenem, višnjevem, rdečem svitu, se isknilo v prirodni pralepoti in opaliziralo s čarobnimi lučmi kakor samo dragoceno kamenje, kakor igrača povodnim vilam iz Kolpe. Od Saldine postave in od stalagmitov so rasle pošastne sence po tleh in stenah, se pomikale kakor podzemni demoni in tonile v temi. Počasi je šla dalje.

Nenadoma je stalo pet mož okoli nje. V vseh obrazih je videla mrke sovražne oči. Nasmehnila se je zaničljivo.

„Gospodična Frauensteinerjeva, povabljeni ste na Blagajev grad!“ je izpregovoril vitez Ahac rezko in čudno je odmeval njegov debeli glas v podzemeljskem hramu. „Vaša navzočnost je nujno potrebna. Dovolite, da vas spremimo!“

Zavila je oči v onemogli topi jezi kakor ujeta tigra. Odvedli so jo iz jame, ugasili baklje, jo odpeljali v čolnu in ji naposled ponudili konja. Šele zdaj so zapazili, da je bila izginila Čirikli. Nihče se ni zmenil zanjo. Ne da bi črhnila besedico, je Salda prihajala v Blagajev grad. Vitez Ahac jo je zaprl v ječo z najmočnejšimi vrati.

Komtesa Alijana ni ničesar vedela o tem. Zvečer je pripovedovala Otokarju in vitezu Ahacu o žalostni usodi dobre Fatime, svoje druge matere. Omenila je tudi njeno svarilo na smrtni postelji: „Omar, varuj se črne kače!“

„Črne kače . . .“ je ponavljal vitez Ahac počasi. „Umirajoči vidijo baje v prihodnost . . .“

„Dragi ujec, povej nama no, zakaj si že ves dan tako zamišljen?“ je povprašala komtesa.

„Ljuba moja, poslušajta, povem vama vsebino prelepe francoske junaške pesmi, naslovljene „Renaut de Montauban“. Grof Aymon je imel z Ajo, sestro cesarja Karla Velikega, štiri sinove. Renaut, najmlajši, je bil največji junak. Odrobil je svojemu bratrancu, slabotnemu in zategadelj zlobnemu cesarjevemu sinu Ludoviku glavo, ker je bil ta mevža grdo razžalil Renautovega najstarejšega brata Alarda. Cesar Karel Veliki je zato oblegal brate v Renautovem gradu Montaubanu ali Beli gori. Že so obleganci zaklali vse konje. Žalostno je dejal junak Renaut svoji gospe Klarisi, hčeri kralja Yva, da bo treba zaklati tudi njegovega prezvestega konja Bajarda. Konj pa je razumel in pokleknil kakor človek, ki prosi milosti. Vsi ganjeni, so mu prizanesli začasno. Oblegani bratje so ušli na njem na grad Ardane. Karel Veliki pa jih je oblegal tudi ondukaj. Naposled je njih mati Aja preprosila cesarja, svojega brata. Obljubil ji je, da se neha bojevati zoper nje, ali predati so mu morali svojega ljubljenelega vranca Bajarda. Brezsrčni cesar je dal močnemu konju obesiti dva mlinska kamena na vrat in ga pahnil z mostu v globoki Ren. Konj se potopi, pa si pomaga zopet na površino, se iznebi kamenov, priplava na breg in prirezgeta, kakor bi se jokal, k svojemu gospodu Renautu. Karel pa zahteva, naj vranec pogine. Navežejo mu šest mlinskih kamenov, dva na vrat in enega na vsako nogo in ga sunejo v reko. Ali zopet se dvigne od dna, razbije kamene s

podkvami in priskače k svojemu gospodu. Neusmiljeni cesar pa mu noče prizanesti. Brat Alard boža konja in zastonj svari Renauta, naj ne odda Bajarda. Deset mlinskih kamenov obesijo na vranca in ga pahnejo tretjikrat v vodo. Še enkrat pomoli zvesti konj glavo iz valov, išče gospoda in z očmi milo prosi pomoči. Ko je utonil Bajard, Renaut ni hotel jahati nobenega konja več. Pomenišil se je v Koloniji. Delavci so ga ubili in ga v vreči vrgli v Ren. Priplaval je na breg, kakor Bajard, voz z njegovo krsto pa je drdral sam, brez konj, do Dortmunda. Poslej so ga častili kot svetnika.“

„Zakaj si nama to pravil?“ je vprašala Alijana.

„Hotel sem vaju opozoriti, da nekateri velepobožni kristjani niso nič manj neusmiljeni kakor Turki.“

Pozno zvečer je prijahal sel in javil, da dospeta grof in grofinja zajutra.

45.

Alijana od neizmerne veselja dolgo ni mogla zaspati. Vstala je zarana, oblekla novo modrobaršunasto obleko in hotela staršem naproti. Toda ujec Ahac je zahteval trmasto, naj ju počaka v rojstvenem gradu, kjer ju je bila videla poslednjikrat.

Nemirno je hodila po veliki dvorani, lepo okrašeni z zelenim smrečjem in rdečimi rožami. Odhitela je na dvorišče; priprave za slovesni sprejem so bile malone že dogotovljene. Povsodi so se gnetli hlapci in dekle. Vsi so se oblekli praznje. Krotki jutranji žarki so lili bledordečo svetlobo na sivo zidovje, koder ga ni opregala bujnolista loza. Od balkona in oken so viseli dragoceni gobleni pod cvetnjaki, venci, kitami in pisanimi praporci. Nad najvišjim stolpom je vihrala dolga belomodrordeča zastava. Vitez Ahac je z važnim obrazom ukazoval in dal tuptam kaj prestaviti ali popraviti. Vojniki so nabijali topove.

Alijana se je vrnila v prvo nadstropje, da bi mogla zagledati starše že od daleč. Kadarkoli je slišala ropot od spodaj, vselej je skočila k oknu, meneč, da so že došli. Tudi Otokar je bil razburjen.

Naposled je zatrobil vratarjev rog in zagrmeli so topovi. V grajski kapeli je pozvanjalo.

„Gredo! Že gredo!“ je kliknila Alijana. Izpreletelo jo je vroče. Po licu se ji je prelila živa rdečica. Zastajala ji je sapa in srce ji je utripalo tako močno, kakor da ji hoče skočiti iz prsi. Pritisnila je roke na nje in se jela tresti. Kar je planila skozi vrata, po hodniku, po stopnicah. Ujec in Otokar sta hitela za njo.

Na dvorišču so stali hlapci in vojniki v dveh vrstah, pri vhodu pa sta čakala dva rdeče in zeleno oblečena pažeta s srebrnima palicama. Za moškimi so šepetale radovedne dekletke, glava do glave. Zarožljaj je vzdihnil most, škripaje so se odprla težka vrata in glasno se je razlegalo veselo kričanje in vrskanje, ko je stopila grofinja Mila iz nosilnice ter odložila popotni plašč in pajčolan.

Alijana je skočila k materi, se zdaj smejala, zdaj jokala in jecala: „O mati! Moja mati!“ Grofinji so lile solze po bledem, še vedno lepem obrazu. Prirčno je objela hčerko, jo poljubljala in gledala, gledala. Iz modrih oči ji je sijala vsa milina in sreča materinega srca. Alijana ji je bila podobna kakor mlajša sestra, podobna zlasti v plemenitem izrazu obličja, v sanjavih očeh in na njih okolici, na nežno oblikanem čelu in ob sencih. Obraz ji je žarel od velike radosti in je bil še lepši nego sicer. Vsi so jo gledali ginjeni. Komtesa je zatrepetala, ko je po dolgem času zopet zaslišala mili glas materin.

„Ah, Alijana, draga zlata hčerka! Dolgo, dolgo sem prosila Boga milosti, da bi te mogla zopet videti. Hvala Njemu, ki me je uslišal! Ah, kako težko sem čakala!“

„Zato je svidenje tem slajše!“ je dejal grof Majnard in poljubil Alijano na belo čelo. Mož se je bil precej postaral; na sencih in v bradi je bil že marsikateri siv las. Držal se je veselo, vendar obenem umerjeno dostojanstveno.

„Odslej ostaneva vedno skupaj!“ se je radovala grofinja Mila.

„Človek snuje, Bog boguje,“ je momljal belolasi malone osemdesetletni grof Felicijan, ko je stiskal roke sinu in snehi. Leta so mu bila upognila život in oči so gledale trudno.

Pozdravili so ju še vitez Ahac, baron Gradnikar in duhovnik. Vsi so šli v prvo nadstropje. Ko se je grofinja Mila okopala in preoblekla, sta šli z Alijano v njeno nekdanjo spalnico.

Vse je bilo še tako, kakor oni dan, ko je bila zadnjikrat tukaj. Nemo je ogledovala svojo posteljico, svoje igrače: v zibelki svojo punčko, previdno odeto, pisane lesene ptiče, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla svoje zlato pisalo z deklinško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno povišeno tablico. Na njej je bilo zapisano z velikimi, otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh. Srca sta se jima topila ob teh drobnih stvarih; gledali sta jih s temnim čustvom, kakor da jih oveva dih onega usodepolnega, strašnega dne. Narahlo je potegnila grofinja komteso k sebi na klop in Alijana je jela pripovedovati...

„Ubožica moja, koliko si morala pretrpeti!“ je zavzdihnila mati.

„Imela sem vendar tudi mnogo sreče, hvala Bogu! O, tudi ti si trpela mnogo, ti pa ljubi oče.“

„Ah, zdaj bodi pozabljeno vse, vse! Odslej bomo živeli srečno in mirno . . . Ti si zatorej rešila ujca Ahaca in barona Gradnikarja, ujec in baron pa tebe. Otokar se je razvil v zalega mladeniča. Ali ti je kaj povšeči?“

Alijani so zagorela lica izdajalsko. Skrila je glavo na materine prsi in ji zašepetala v uho: „Ljubiva se.“

„Ljuba hčerka, ne želim nič drugega, nego da te vidim srečno,“ je dejala mati nežno, toda resnobno. „Ti si mi vse na svetu. Pomisli dobro! Ali ga ljubiš iskreno?“

„Ah, mamica, neizmerno, neizmerno!“

Objela je mater in zaihtela. Preobladala jo je hipna otožnost. Odšli sta na vrt k drugim. Vsi zo se zabavali izborno, ko je pripovedovala Alijana, kako se je vedel ujec Ahac v turškem taboru pri Ljubljani. Od njene iskrene radosti se je širilo veselje po vsem gradu.

Prekmalu jim je minul lep dan. Od reke in od gozdov je dovajal večerni vetrič prijetno hladnoto, ki je v rahlih valih plula skozi odprta okna. Na bronastih lestencih so gorele sveče in stoteri žarki so odsevali od ogledal, pozlačenih okvirov in dragih posod. Po večerji je vitez Ahac opisoval slavnost Ljubljančanov v proslavo srečne zmage nad Turki, o zanimivi tekmi čolnarjev na Ljubljani, o veselem plesu pod lipo na Starem trgu pred rotovžem. Po dolgih, dolgih letih se je grofinja Mila zopet prisrčno smejala bratu. Grof Majnard pa je rekel, da hoče povabiti vkratkem vse znance na bližnjih gradovih in z njimi praznovati srečni povratek Alijanin.

„Ah, mamica, zapoj vendar ono pesem o golobici!“ je prosila komtesa.

Paže je prinesel harfo z lepo izrezljano labodjo glavo na prednjem koncu glasbila. Grofinja je jela nalahko prebirati strune, dvignila glavo malo više in zapela preprosto narodno pesem: „Pridi, golobica zala!“ Krasno se je ujemal zvonki glas pevke s tajinstveno zamolklimi akordi. Iz temnosinjnih oči ji je seval nenavaden žar. Vsem se je zdela kakor izpremenjena v drugo, višje bitje. Blažen nasmeh ji je ozarjal obličje s čudovito lepoto. Alijana jo je gledala, ne da bi trenila. Vsi so poslušali pozorno. Tiše in tiše so drhteli, zamirali tajnožalni zvoki harfe, kakor petje utopljenih zvonov iz globokih tolmunov bajnega jezera. Komtesa je objela mater in jo

poljubila. Čutila se je tako docela srečno, tako lahko, tako svobodno, kakor še nikdar. Dušo ji je naslajalo čudežno čustvo osrečevanja, ljubezni do vseh . . .

Drugi dan po obedu so sedeli Blagajevi, vitez Ahac in baron Gradnikar v veliki dvorani. Komtesa Alijana je bila oblekla preprosto belo obleko, ki se je dražestno oprijemala njenih bujnih oblik. V lase si je pripela rdečo vrtnico. Od vratu ji je visela na nedra zlata verižica s križem in smaragdom.

Na ukaz grofa Majnarda sta privedla dva moža gospodično Saldo plemenito Frauensteinerjevo. Najprvo je pogledala grofinjo in se oveselila, ko je videla na njenem bledem obrazu sledi dolgotnega togovanja.

„S katero pravico ste me ujeli?“ se je obregnila nad grofom Majnardom. Pokoncu in ponosno je stala pred njim.

„S katero pravico ste nam vzeli naše dete?“

„Lahko bi tajila, pa ne maram. Lahko bi rekla, da je lagala ciganka. Toda vse priznavam z največjim veseljem!“

„Alijana, poznaš to gospodično?“

„Ne poznam je, oče!“

„Imela sem krinko, ha, ha!“ je pojasnila Salda.

„Kako ste nam mogli storiti toliko žalega?“ je vprašala grofinja Mila.

Salda je prežeče motrila Alijano. Oči so se ji lesketale kakor tigri, ki vreba na gotov plen. Naposled je zamrmrala: „Lepa devojka . . .“

„Alijana, varuj se laskave hinavke!“ je svaril vitez Ahac nečakinjo na glas. „Glej, to je ona črna kača!“

Salda se je zasmejala zaničljivo in se komaj malo po strani ozrla nanj. Iznova se je obrnila k Alijani: „Odpustite mi, ljuba komtesa. Trpeli ste po nedolžnem.“ Ponudila ji je roko, ki se je na njej svetil benečanski prstan.

„Odpuščam vam,“ je odvrnila Alijana blagodušno. Bala se je črno oblečene plemkinje, ki so ji tako čudno plamtele strastne oči. Obotavlja se, ji je podala desnico. Tačas je začutila lahen ubad na dlani in naglo umaknila roko. Razen Salde ni tega opazil nihče. Divje veselje se ji je zablislilo v očeh in dejala je počasi: „Posrečilo se mi je.“

„Kaj se vam je posrečilo?“ je vprašal grof Majnard začuden.

„Moja osveta. Toda, gospod grof, opozarjam vas, da sem svobodna plemkinja. Izvolite me takoj izpustiti!“

„Ne. Oddam vas deželnemu gosposkemu sodišču.“

„Sodišču? Na vsem svetu ne pripoznam nobenega sodnika!“

„Pripoznati jih boste pač morali!“

„Nikdar ne! Mene bo sodil samo Bog! Nihče me ne odpravi žive iz tega gradu.“

„Kako naj razumemo to?“

„Razumete kmalu,“ je odgovorila porogljivo z užaljeno veselostjo.

„Kakšno bitje ste? Ali vas nič ne peče vest?“

„Vest? Ali je mar tebe kaj pekla vest, ko si zapeljal ubogo ljubico? Nisem se mogla maščevati drugači nego z zvijačo, ali recimo odkritosrčno: hinavsko, zahrbtno.“

Grofinja Mila je zavzdihnila in zakrila obraz v rokah.

„Hujši ste in okrotnejši, nego največji hudodelnik!“ je vzkrikel grof Majnard. „Zaničujem vas. Gnusite se mi. Demon! Demon!“

„Verjamem. Svoj čas se vam pa nisem gnusila?“

„Zdaj, Salda Frauensteinerjeva, zdaj se bomo maščevali mi!“ je kričal grof Majnard. Zastonj ga je mirila njegova soproga.

Saldine demonske oči so se kresile zagonetno. Razodevale niso prav nobenega strahu, nobene bolesti, marveč le dosmrtno, divje sovraštvo. Okrenila se je k Alijani in jo vprašala: „Komtesa, ne čutite nič?“

„Kaj je to?“ se je prestrašila grofinja Mila.

Zdajci je pritisnila Salda obe roki na srce in zaječala tiho. Jela je močno drgetati. Ohromele so ji noge. Omahnila je na stran in se zgrudila z nazaj upognjeno glavo na preprogo.

„Odvedite nesrečnico!“ je velel grof Majnard hlapcema. „Po zdravnika!“ Paže je odstopical po prstih.

„Pustite me tukaj!“ je šepetala Salda s pojemajočim, izpremenjenim glasom. Vili so jo silni krči. „Ah, moj prstan . . .“

„Kaj bi prstan?“ je vprašala grofinja Mila sočutno.

„Umiram . . . V prstanu je bil najhujši strup. Ah, koliko trpim . . . Ah, strašno! Toda, saj ne odhajam sama. Komtesa Alijana, poslovite se od svojih staršev! Ali ne čutite ničesar?“

Alijana jo je gledala osuplo in plaho. Popadel jo je silen strah. Boječe se je privila k materi.

„Kaj govori?“ je vprašal grof Majnard hlastno.

„Blede se ji,“ je odgovoril vitez Ahac.

„Komtesa Alijana . . . tudi vi ste na pragu večnosti.“ Vsa bleda in upala je pogledala z motnimi očmi grofa in šepetala: „Majnard, zakaj si me varal? Brezmejno sem te ljubila — in sovražim te brezmejno . . .“

Umolknila je. Čelo ji je orosil smrtni pot. Ležala je nepremično; le okoli stisnjenih usten ji je podrtavalo bliskoma. Sopla je naporno. Oči so ji strmele kakor v daljno praznino.

Nenadoma je jelo Alijano mraziti. Čutila je, da ji trepetajo kolena in dozdevalo se ji je, da se ji umikajo tla pod nogama. Pogledala si je dlan; opazila je komaj vidno oteklino. Sedla je v naslanjač. Grofinja ji je ovila vsa prestrašena roke okoli vratu.

„Mati, mene je tako strah!“ je tožila. „Na srcu mi leži kakor gora in kakor mrtve so mi noge.“ Težko je lovila sapo. V njenih žalostnih očeh se je razodevala groza in prošnja po pomoči. Obličje ji je bilo tako blede, kakor bi ga obsevalo solnce drugega sveta.

„Ne smeš mi umreti, Alijana!“ je ihtela mati. „Komaj sem te našla, pa te zopet izgubim, ah!“

„Le malo veselja ste doživeli z mašo, ljubi starši! Ne jokaj se, draga mati! Z Bogom!“

„Ah, ne govori tako, ljubo dete . . .“

Krči so zavili trpeče oči. Grofinja je omedlela. Odnegli so jo v drugo sobo. Z veliko muko je pogledala Alijana naokoli. Kalne oči so iskale Otokarja. Iztežka je izpregovorila njegovo ime. Poljubil jo je s solznimi očmi. Trepetal je na vsem životu, po glavi mu je šumelo kakor orkan. Grlo se mu je stiskalo in izustiti ni mogel nobene besedice.

Mrzel pot ji je olil čelo. Še se je krepko mlado telo branilo ljutim napadom. Grof Majnard se je sklonil k njej in jo klical z drgetajočim glasom. Polagoma je omagalo srce, ugašalo mlado življenje. Alijana je mirovala. Vse je bilo tiho. Le stenske opone so zatrepetale, kakor od kril smrtnega angela. Grof Majnard se je zgrudil na stol in tiščal pesti ob vroče čelo. Alijana je slonela pokojno na stolu, kakor bi spala. Smrt ji je izžela zadnjo solzo.

Otokar je čutil bolečino, kakor da ga pali razbeljeno železo. Vitez Ahac je bil od žalosti ves otopel. Stari grof Felicijan je mrmral zamišljen: „Človek snuje, Bog boguje“. Na hodniku je zapel zvonček. Prišel je grajski duhovnik.

Vitez Ahac je taval iz dvorane. Na koridoru se je oprijel stebra in zaihtel tako silno, da je pretreslo do mozga vse v dvorani. Za njim je prišel Otokar in se ga oklenil. V grajski kapeli je jelo tožno pozvanjati. Z velikega stolpa je zavihrala dolga črna zastava. Na dvorišču so klopotala kopita. Konjaniki s črnimi zastavicami na sulicah so jahali naznanjat po sosednjih gradovih, da je preminula komtesa Alijana, hči grofa Blagaja.

Dr. Zober:

Druga plat.

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
 Stare urbem et toto ponere jura mari.
 Nunc mihi Tarpejas quantumvis, Jupiter, arces
 Objice et illa tui moenia Martis, ait,
 Si pelago Tybrim praefers, urbem adspice utramque
 Illam homines dices, hanc posuisse deos.

Koliko so ti verzi vredni? Zaman se trudiš, kdorkoli premišljuješ nad tem vprašanjem. Za ta epigram je plačala beneška republika Sannazaru šeststo zlatnikov, kar daje v naši dobi nekako petnajsttisoč kron . . . Ah, da ne živim več v petnajstem veku! Toda ne. Saj se dobe i dandanes taki honorarji. — Ne govorim iz pohlepa po nehvaležnem mamonu — saj se dobe i dandanes ljudje, ki znajo ceniti epigram in sploh duševen proizvod umetnika, in ki vedo, koliko je naobražencem vreden takov duševen proizvod. Kakor Sannazaro, še tudi dandanes živi marsikateri pesnik, učenjak, pisatelj, ki si želi beneške sinjorije, njenega umevanja in njene radodarnosti . . . Hermann Bahr je pred nedavnim praznoval svojo petdesetletnico na običajni način. Toliko dnevnikov in revij ga je slavilo, bilo je i nekaj akademij v čast temu najboljemu predstavniku avstrijskonemško-liberalnega romansieja in pripovedača nemške kulture med Lincom, Dunajem, Berlinom in Bayreuthom, njegov založnik pa je izdal k petdesetletnici spomenico „Hermann Bahr“ . . . Ta širokopleči, dolgobradi Avstrijec je nekoč potožil, da se amerikaniziramo, da nam je le za denar, denar, denar. Njemu da je vrlo težko truditi se za honorar, za mezdo, ker ga ta dotika notranjosti, duševnosti s posvetnim denarjem onečašča, ker mu jemlje vso fantazijo, ves polet na Parnas in ga sili, da ostaja pri realnih tleh ljudi, ki služijo. Pa vendar ni pognal čez prag gibkega Gáborja Steinerja, ravnatelja zabavišča „Venedig in Wien“, ko je prišel k njemu naročat varietésko „revijo“, naročat, kakor se naroča blago. S pogodbo, natančnimi klavzulami, rokom izpolnitve, določeno kupno ceno in s sklepnim pismom. „Dne . . . mi dobavite varietésko revijo, določenega obsega, 1 kos à . . . , svota . . .“. Tako nekako. Bahr je napisal znano „Reise nach Eipeldau“ in dobil tantiemne predplače sedemtisoč kron. Na Dunaju, pred malo leti, torej ne v Benetkah pred šeststo leti! O, seveda je to možno, — dokler Gábor da, piše

Hermann, in ne vem, če bi tako darovit narod, kakor smo Jugoslovani, ne dobil kar naenkrat par tucatov pisateljev, umetnikov in tako dalje, če bi jih mogel rediti. Končno le ima rokodelstvo zlato dno in ne vem, če ni mnogo, mnogo pisanega, slikanega in izklesanega, uglaščenega in stvorjenega takega, da zelo spominja na ekonomsko načelo „delitve dela“. Rokodelstvo en gros z duševnimi proizvodi. Ko se je nekoč dal nemški pesnik slikati, je objavil svojo sliko po raznih prvovrstnih ilustriranih listih, pod sliko je stalo „Pesnik v svoji delavnici“, na pisalni mizi odprta knjiga, za njim pa polne police knjig, vse orodje za pesniško delo, ki je — intuitivno. Jean Paul je bil izrekel krilatico: „Knjige pišem, da si morem knjig nakupiti“. Obratno dela danes mnogo pesnikov in pisateljev zlasti večjih narodov, kjer je večja izbira v materialu, večja režija in kjer obrt več nese . . . Na deskah, ki pomenijo svet, ni mnogo drugače. Koliko jih je že, ki so bili prav na koncu, pa so napisali opereto, dobili milijonček ali dva, si zgradili vilo, omislili auto, živeli med Trouvillom, Monte Carlom, Berlinom in Peterburgom, porabili denarce in drugo leto . . . napisali novo opereto, s katero prične ono prijetno naštevanje iznova. Zločinec, ki nam je daroval „Veselo vdovico“, je danes bogataš in član dunajskega operetnega trusta. — Res, amerikaniziramo se. Ni čuda, da je lahen odsev novega blagovestja posejal tudi v Slovenijo. Znan slovenski pisatelj se je izrazil: „Dve uri na dan delam za snažno literaturo, ostali čas pa za kruh“. Torej zopet kruh, zaslužek? Kje je pa polet? In vendar želim temu slovenskemu kolegi, da najde svojega Gáborja, ki mu da sedemtisoč kron predplače. Prišli bi že Slovencem zlati časi, če plačan bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.

Govore, da je prišel Slovencem v istini prepoved v Jugoslovanstvu. Čitali smo pred nedavnim več feljtonov in člankov pro in contra. Čujemo o splošnem preporedu narodne zavesti, o preporedu skupne književnosti. Blagovestje, ki bi nas tešilo, če se uresniči. Jugoslovani smo šele spoznali, da je preporedu možen, ni pa še pričel. Mnogo jih je, ki ga nalašč zadržujejo. Kadar bo pa pričel, bo to pomenilo sijajno kulturno tekmo Sofije z Belgradom, Belgrada z Zagrebom, Zagreba z Ljubljano, Ljubljane z Gorico, Trstom, Splitom, Sarajevom. Preporedu pride, kadar bo kulturna tekma treh ali štirih jugoslovanskih narodov proizvajala toliko vrednot, da bo radi teh vrednot samih vredilo biti član vseh teh štirih jugoslovanskih narodov po zavesti in kulturni pripadnosti, torej kadar bo Slovenec Hrvat, Srbu in Bolgaru pomenil obogačenje in obratno.

Kultura je skupina vseh posledic onega dela, ki daje obiležje posamnika ali naroda. Imamo osebno kulturo, pa kulturo stanov in razredov, časov in narodov. Jugoslovanska kultura nam znači skupnost kulturnega dela vseh štirih narodov in praktična izvedba te skupnosti znači naš preporod v Jugoslovanstvu. Lahko govorimo pri tej priliki tudi o jezikovni puristiki. Napoljčan, Toskanec in Benečan se v XVI. stoletju med seboj niso razumeli, razven latinski. Ko je renezansa uvedla v slovstvo narodni jezik, — to je toskanščino, ker so toskanski pisci, ker je toskanska kultura daleko nadkriljevala beneško, lombardsko, rimsko, urbinsko, ferrarsko, napoljsko, — so se nekateri še krčevito držali bodisi lombardščine ali latinščine, bodisi, da so mešali v toskanščino arhaistične latinizujoče izraze, besede, glagole. Castiglionov „Cortigiano“ se je temu protivil, češ: „Držimo se samo narodovega jezika. Živi narodov jezik se neprestano razvija. Zato je dopustno, da se rabijo samo dobri narodni izrazi, pa bodisi toskanski, ali lombardski, bodisi španski ali francoski; tako bo nastal živ jezik, ki ni stari toskanski, toda je italijanski, bogat in poln kakor vrt poln cvetja in sadu...“ Prosim, tega ni pisal nikak „Ilirec“, marveč „Il Cortigiano“, Castiglionova razprava iz dobe italijanskega preporoda. Slišali smo sicer glas, da ne gre primerjati Jugoslovanov z Italijani. Toda nismo slišali dovolj razlogov, zakaj nam ta primera ni dovoljena. Kar je takrat doseglo plemstvo in trgovstvo, tega naj ne dosežejo probujeni sodobni narodi, tako ozko krvno in jezikovno sorodni, v času demokracije in splošne gramotnosti, velikega pomorskega, železniškega, poštnega in brzozavnega prometa ter v dobi, ko imamo sedmo velesilo, novinarstvo? Le organizirajte veliki jugoslovanski knjižni trg pa delo po akademijah, maticah, strokovnih društvih, v dijaštvu, revijah, mesečnikih in novinah, pa v politiki, ki nam naj uresniči sen skupne zavesti, — videli boste, kaj nam pomeni preporod Jugoslovanstva in kaj bo pomenilo v njem Slovenstvo kot tekmeč.

Sannazarov in Bahrov honorar pa jugoslovanski preporod? Čuden miselni skok, čudno napredna misel! Toda ta miselni skok je po svoje upravičen. Kaj bi slovenski novinar, publicist, slikar, pesnik, kipar, skladatelj, pisatelj, urednik, učenjak ne smeli zahtevati dokaj višjih honorarjev za svoja dela, če pišejo za podvojeno, potrojeno, početvorjeno publiko? Brez pomisleka! In bi ga tudi dobili. Ta porodniška stavka, ki jo sedaj čutimo pri slovenskih pisateljih, nas ne more navdajati s presijajnimi nadami za tekmo na slovstvenem in kulturnem polju. Na slovanskem jugu je sedaj toliko

polja za prav domači preporod, da bomo kmalu jeli občudovati i ondotno novo liriko, epiko, dramo, skladbe in slike, kakor že sedaj nemo občudujemo Meštrovića. Sedanja perioda slovenske pripovedne mora kmalu jenjati, sicer ne preostane za tekmo ničesar razen spomina; sicer nas ne bo noben Anastazij Zelenec več mogel zasmehovati s culo knjig, toda velike, prav velike biblioteke dobrih knjig res ne moremo pokazati, zlasti proze ne. Res, vrednosti knjige ne cenimo po metru in kilogramu, pač pa produktivnost, količino. I mal narod more biti zelo produktiven, če je visoko kulturnen. Visoko kulturni narodi pa plačujejo svoje duševne delavce, — ali pravzaprav obratno: Le oni narod ima mnogo, in sicer mnogo dobrih duševnih delavcev, ki jih po pomenu dela primerno nagradi. Preporod, množenje kroga odjemalcev, rast honorarjev, množenje pisateljev. To je zame tisti circulus, ki utegne postati še vitiosus. Ni nemogoče, da mi bo še kdo očital, da zagovarjam preporod, ker si obetam za slovenske pisatelje boljše honorarje, ter me primerjal z muzikom, ki je češnje posekal, da je češnje zobal. Nikakor! Vprašanje honorarjev je le merilo kulture, ker je posledica ne le dobrega gmotnega stanja, ampak tudi številnosti odjemalcev, razširjenosti knjižnega trga. Kakor „Il Cortigiano“, sem prepričan tudi o Jugoslovanih, da ima sedanje zajedniško gibanje globok naroden in kulturnen smisel in da novi jugoslovanski nacionalizem ni le čut razmaha narodnosti, marveč tudi razmaha kulture. Skupno knjižno in umetniško proizvajanje, skupna raba proizvodov, skupna organizacija in medsebojna tekma, to pomeni preporod. To pomeni tudi rešitev onega perečega vprašanja, kako naj slovenski umetnik živi in dela, dobro živi in dobro dela. Dajmo mu priliko, dajmo mu občinstvo, dajmo mu organizacijo: Za deset let bo dobro situiran in naše Muze si lahko nabavijo moderna krila, naša, ne hrvatska, pa vendar jugoslovanska, ne samo-slovenska.

Pred nekaj leti je ravnatelj Mantuani objavil v „Času“ študijo o sociologiji umetnosti. Svetoval je tam, naj naši umetniki ne zahtevajo zase honorarjev, kakor jih dobivajo Rodin, Meštrović, Somov, Liebermann, — naj ne zahtevajo cen, ki so za povprečnega slovenskega meščana možne le v fantaziji. Zdravo jedro je gotovo tudi v tem predlogu. In vendar ta predlog ni izcrpen, ker ne računa s sociologijo umetnika. Da sem danes slikar ali kipar ter izklešem ali naslikam umotvor, nočem le, da ga ceniš, da napišeš o njem pohvalno kritiko, da se mu diviš v izložbi in me končno nagradiš s 50 ali 500 kronami, češ, „pauvre diable, na, da boš lažje živel,

pa lepa hvala“, nego hočem biti nagrajen za svoje delo tako, kakor to odgovarja njegovi vrednosti v svetovnem občinstvu, ne pa le v občinstvu malega naroda, takem občinstvu, ki se deli v malo četo kongenialnih občudovalcev umotvora in v veliko četo snobov in onih podpornikov, ki iz moderne narodne dolžnosti podpirajo revežaprosjaka. Kot pesnik, pisatelj, učenjak, urednik, skladatelj i. t. d. imam iste pomisleke, iste zahteve, — ali pa raje stavkam. Koliko je talentov med nami, koliko je mlajših in starejših moči vseh navedenih strok duševnih delavcev, ki govore in vedo, ali vsaj nesvestno čutijo tako in ki niti ne začno delati, marveč se zabubijo, ali pa posvetijo svojo latentno energijo političnim vprašanjem ali kam drugam. Odtod danes na Slovenskem tako malo dobrih pesnikov, tako malo dobrih pisateljev, prevajalcev, dramatikov, da je ostalega pol tucata kakor v pregnanstvu, brez duševnega stika z okolico. Po usodi sedanjih upodabljaljivih umetnikov niti ni, da vprašam; pričakovati je, da nam brez kulturnega preporoda i oni ostanejo brez naraščaja. Odkod naj nam pride tekma in proizvodjanje in kultura, če ne od čisto realnega činitelja, od mase odjemalcev, gledalcev, poslušalcev? Teh nam dajte, to nam izprosi, Aretino!

Kdo pa je to? Naš patron je to, priprošnjik in pričetnik publicistike, navihanec, ki se je znal tudi gmotno sijajno okoristiti. Pietro iz Arezza, Aretino, največji klevetnik italijanske renezanse, je živel po pregnanstvu iz Arezza v Benetkah, mestu svoje slave; velik talent, nedosežen epigramatik, aforist, dober stilist, toda zloben žurnalist. Poln jedkega sarkazma, poliva z lugom svojega roganja vse in vsakogar, ki mu ni po godu. Več o njem govoriti tu ni mesta, naj zadostuje, da je znal skrbeti za odjemalce. Poleg papežev, umetnikov, vojvod, condottierov in senatorjev sta se ustrašila njegovih paskilov i francoski kralj Franc I., i rimski cesar in španski kralj Karel V. S stalnima penzijama, ki sta mu jih v zlatu plačevala oba največja sodobna vladarja za naklonjenost, je ta zavidanja vredni renezančni publicist sijajno rešil vprašanje honorarjev in dokazal, da je dober sociolog in psiholog kaj vreden že v času, ko drugi verujejo se v alkimijo.

Poleg Aretina je dobil del publicistike, žurnalistika, v zadnjih desetletjih še drugega svetnika in priprošnjika, ki se imenuje Conan Doyle. Ni pa najvažnejša njegova zmožnost kriminalistika, marveč njegova zmožnost povedati vse te kriminalne afere, slikati značaje in prigode ter slikati ta svet, ki je tako bogat živčnih napetosti in senzacij, tako, da uživa tudi bralec vse te napetosti. Žurnalist mora

danes to dobro znati, če hoče, da bo njegov list dober. Dober? Ne, če hoče, da se njegov list čita! Saj ni tisti list najboljši, ki se najbolj čita — žalibog. Škandalni listi in škandalne revije imajo vsekdar največjo naklado, ki tembolj raste, čimbolj list laja in obrekuje, revija pa polemizira. Kulturnega pomena imajo take tiskovine hvala bogu manj, pa tudi tu nekaj. Pred menoj leži današnji broj *Journala*, — piše Viktor Auburtin menda v enem zadnjih brojev *Berliner Tagblatta*, — *Journala*, torej lista, ki hoče biti med najboljšimi. V njegovo uredništvo je šele pred kratkim vstopil stari Jules Claretie, ki je doslej vodil znano *Comédie Française*. Ta vodilni organ inteligence torej prinaša n. pr. na šestih stolpičih druge strani poldrug stolpič politike, pol reklamnihotic in štiri stolpiče krvavih zločinov. Zastrupljenje zakonske dvojice, nezvestoba in ubojstvo, umor nezakonskega deteta, najeti umor tekmece, povrh pa poročila več dolgih kriminalnih procesov, katera moraš stalno zasledovati, da razumeš vsakdanje poročilo. Vse te krvave storije čita dan za dnem pol milijona *midinettes*, pa pol milijona delavcev, uradnikov, meščanstva od nižjih do najboljih slojev. — Svoječasno je francoska *haute volée* strastno posnemala *apaches*, občudovala njihovo drznost, oblačila njihove šerpe in spravila en *vogue* brutalno zločinsko potezo krog ust in *apaške* plesse. To je bilo *chic*, — vsaj nekaj časa. Če se je ta moda tudi držala prav tako malo časa, kakor vsaka druga, je vendar značilna za sodobno francosko družbo. Ta narod, ki je imel nekoč kaj smisla za zaljubljene zadeve in *finesse*, se zanima samo še za krvave storije in sodno dvorano. Da niso Nemci prav nič na boljšem, dokazuje vsa nemška žurnalistika, njej na čelu tipični nemški žurnalist Max Harden, ki je pred nedavnim izdal tretjo knjigo svojih „Procesov“, ki se te dojmi kakor najhujši šund-film, — neglede na to, da tudi jezik v kljub vsestranski, uprav žurnalistični načitanosti ni dosti boljši od jezika na filmskih napisih. Prvi dve knjigi sta v dveh letih dosegli prodajo v 60.000 izvodih in tretja je imela 7000 predplačnikov, ko je bila še v stavku! Sicer se pa le spomni: Grete Beier, Eulenburg, Schapiro, Krupp, Steinheil in Beilis so le nekateri najslavnejših svetovnih procesov, svetovnih senzacij.

Tako zanimanje vsekakor kaže na čudno duševno razpoloženje čitajoče publike. Kateri list si pa upa boriti se proti toku? Poizkus, — in list propade. Bralci hočejo brati vse to, ker to zahteva njihova na te akorde vglasila mentalnost, podobno kakor morfinisti, ki ne morejo živeti brez privajenega strupa. Vprašanja, je-li ti pa tudi

potrebno, da se sploh privadiš strupa, si ne stavi nihče ali vsaj malokdo. Zato je pa sijajno rešeno vprašanje honorarjev, vprašanje odjemalcev in življenja lista, — toda na čigav račun? Kriminalna žurnalistika se uvaža že tudi pri nas — z nedvomnim uspehom. Prišla je preko Dunaja in Trsta, z demokratizacijo časa in časopisja, s splošno volilno pravico, z novimi listi, s koruptnim strankarskim bojem. Kar je najhuje: temu ni odpomoči s paliativnimi sredstvi, nego le v sistemu, n. pr. v gojenju športa in telovadbe, v dobrem štvu, dobrih podlistkih, dobrih, velikopotezno napisanih uvodnikih, v stalnem opazovanju in opisovanju kulturnega življenja. Noben slovenski list nima stalne rubrike, v kateri bi poročal o vsebini vseh slovenskih revij brez razlike struje; noben nima literarnega koticčka za stalno kritiko (pač pa ponatise „Waschzettlov“), noben obširnega stalnega gospodarskega in malo ali nič športnega referata. O krvavih storijah pa referirajo vsi slovenski listi skoraj da brez izjeme z natančnostjo in pogostostjo, ki znači, da hoče zver publikum čitati ta poročila, brez kojih se jej zdi list brez cene in soli, — zver v menažeriji tudi nima nižjih instinktov, kvečemu da je zadovoljna, kadar je sita, zver publikum se pa draži venomer in želi vedno kaj novega, kaj še bolj nezaslišano krvavega.

Morda bi i tu preporod kulture vplival ugodno. Preuredba slovenske žurnalistike, razširjenje snovi, ekonomičnejši tisek, in slovenski dnevnik bi bil vodja kulturnega življenja, ne pa le njegov registrator ali — včasih — celo zaplotnik. Seveda je s tako preuredbo združen strošek, ker je potrebnih mnogo novih moči. Toda to bi bil le blagoslov in napredek za čitajoče občinstvo, kakor tudi za lepo številce mladih mož, ki stoje sedaj ob strani zlovoljni, brez nade, da bodo kdaj mogli slovstveno ali žurnalistično delati, brez nade na boljši zaslužek v tekmi. Tu smo zopet pri svojem prvem predmetu; pa tudi drugo je vse ostalo pri starem, le preporodni pokret je nov in morda nam on prinese vsaj nekaj tega, kar si slovenska kultura od njega obeta. Kdor bo pa vzel v roke metlo, mora sam spadati med one, ki ne spadajo v smeti. Da ne bo nesporazumljenj: Kdo spada v smeti? Vsi oni, ki so s svojo nebrzdavnostjo dovedli splošni umstveni nivó Slovencev na današnjo stopnjo, ko je že prav vse tako raztrgano, da težko ostaneš optimist, če bi ne bil v to prisiljen. Preporod se ne tiče oblike, ampak glav in src, in kdor je napredne misli, je z nami, ali pa laže.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.**III. Iz Trdinove korespondence.****1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.**

31.

Novo mesto 18. junija 1905.

Velečislani gospod doktor in predragi mi prijatelj!

Presrčna Vam hvala za vsa lepa Vaša voščila o moji 75letnici in pa tudi za prekrasno darilo, koje jih je spremljalo. Vaše vino je tako izborno, da je rekel vsak, komur sem ga dal pokusiti: Tako prijetnega vina še nisem nikoli pil. Izmed štajerskih vin je po Kranjskem najbolj razširjen in priljubljen bizelec. Dober je res, ali proti Vašemu je uboga ničla. Ljutomerčan slovi silno po bližnjem in daljnem svetu. To slavo si je tudi zaslužil, ali meni se zdi Vaša kapljica vendarle še boljša od njega. Ljutomerčan je težak in omamljiv, človeka ne more razvedriti, Vaš pa je lahak, ljubek, vzbuja v srcu brezskrbno veselost in dela trdno in sladko spanje. Jaz bi Vam bil že zdavnaj odpisal, ali sem pričakoval vedno tistih treh štajerskih fantov - korenjakov, Vaših gojencev, katere ste rekli, da mi jih pošljete za mojo zabavo. Hotel sem jih sprejeti s sto pokloni in z razširjenimi rokami kot vse mile goste in prijatelje. Ali vse do danes čakal sem zaman; nobeden teh junakov se še ni prikazal v Novem mestu. Morda so zboleli že doma, ali pa se jim je pripetila kaka nezgoda na potu. Sosebno so naše lepe Ljubljancanke jako nevarne takim mladim popotnikom.

Sprejmite od mene sto in sto najiskrenejših pozdravov in voščil! Z največjim spoštovanjem Vaš resnični prijatelj in častilec
Janez Trdina.

To je zadnji dopis Trdinov svojemu prijatelju dr. P. Turnerju. — V njem skrivnostno omenjeni trije štajerski „fanti-korenjaki“, ki jih je Trdina pričakoval „z razširjenimi rokami“, so bile — tri buteljke starine, Turnerjevega lastnega pridelka.

2. Pismo Ivanu Žanu.

V pojasnilo tu objavljenemu pismu Janeza Trdine bodi omejeno, da sta se poznala z zlatomašnikom Ivanom Žanom, bivajočim sedaj v pokoju v Ljubljani, še za njunih študij. Žan je bil eno leto pred Trdino v šolah. Stanovala sta blizu skupaj: Žan v Hradeckega

hiši, Trdina v Lovševi v sedanji Prečni ulici. Žan je bil tedaj osmošolec in je, kadar je utegnil, zahajal poslušat predavanja profesorjev Mazgona in Lehrmana na ljubljansko slovensko pravoslovno fakulteto. Dovoršivši srednje šole je odšel v Gradec in potem na Dunaj učiti se prava. Pozneje je prestopil v bogoslovje in postal leta 1858. mašnik ljubljanske vladikovine. Žan je bil delavec na slovstvenem polju. Njegov spis o narodnem gospodarstvu v Novicah leta 1856. je vzbudil pozornost. Objavil je zgodovino svoje rojstvene župe Št. Vida nad Ljubljano, življenjepisa Blaža Potočnika in prijorja Fausta in dr. Kot čvrst narodni delavec je bil Žan v zvezi z našimi odličnimi možmi: z dr. Jan. Bleiweisom, z dr. Razlagom, z dr. Mencingerjem itd. — S Trdino sta si bila znanca, kakor že omenjeno, v dijaški dobi, „pobratima“ sta si postala, ko je hodil profesor Trdina na počitnice k svojemu bratu Gregorju na Kamno gorico poleg Dravelj. Tamkaj je bil Tavčarjev kamenolom in Gregor Trdina mu je bil nekak upravitelj. Profesor Trdina je s Kamne gorice rad zahajal v Št. Vid v gostilno, ki jo je vodila Žanova sestra. Hiša, kjer se je nekoč nahajala ta krčma, je sedaj popolnoma nova in je lastnina dedičev župnika Malovrha. Tamkaj sta trčila skupaj z Žanom, ki je radi rahlega zdravja večkrat dalj časa bival doma v Št. Vidu, in se sprijateljila. Ko je Žan kaplanoval v Kolovratu, je povabil tja na počitnice Trdino, hoteč mu razkazati kolovratske zanimivosti, a Trdina se mu ni odzval z obiskom, nego z ljubeznivim dopisom. Njegovo pismo Ivanu Žanu je brez datuma. Napisano je bilo l. 1880., ko je bil Žan kaplan v Kolovratu. Evo ga!

Dragi pobratim!

Dolgo Ti se nisem nič oglasil, ali ker sem imel precej tehtne vzroke, se nadjam, da mi boš to nepristojnost oprostil. Nahajajo se ljudje, ki bi pisarili neprenehoma pisma, tudi brez potrebe; moglo bi se skoraj reči, da jih muči mania scribendi. Ali dosti je tudi takih, ki se nikoli ne morejo pripraviti za ta posel, niti v največji sili in nujnosti: muči jih namreč mania non scribendi. Med te nesrečne mučenike spadam tudi jaz. Vendar bi se bila ta grda nemarnost dala morebiti še premagati, ko bi ne bil tako za trdno Te pričakoval, da prideš domu. Čul sem vsaki teden najmanj po trikrat, nekatere tedne tudi vsaki dan, da si pisal temu pa temu, da se boš pripeljal ta in ta dan v Šent Vid. Tudi doma so dostikrat prav za gotovo mislili, da prideš. Sestra Micika Te še zdaj vsaki dan pričakuje. Ona veli: Kar nič ne piše, je znamenje, da nas bo v kratkem obiskal. Tako so tekli dnevi, tedni in meseci, ali Tebe še zmerom

ni in ni; jaz sem obupal, da se to leto snideva, pa Te hočem pozdraviti vsaj pismeno. Pristrčna Ti hvala, dragi pobratim, za izraz ginljivo tople prijaznosti, katero si mi priobčil v Svojem listu. Bodi prepričan, da gojim iste občutke tudi jaz za Tebe in da bi mi nobena zabava ne bila tako mila in zaželjena, kakor sprehajaje se po krasnem šentviškem polju pomenkovati se s Tabo, ki si toliko skusil, toliko mislil, toliko se učil, toliko popotoval, prebil toliko ljutih bojev z bridko usodo, ki si tako vroče hrepenel koristiti človeštvu in si ljubil naš ubogi, v težkih sponah ječeči narod tako iskreno in stanovitno, za vse to pa prejel plačilo, ki ga daje navadno svet možem, ki se trudijo živeti po svojem prepričanju, ne pa po njegovi volji in zapovedi: nehvaležnost in zlobno obrekovanje. — Povabil si me k Sebi v Kolovrat in jako žal mi je, da nisem mogel te Tvoje in tudi svoje želje izpolniti. Za peš-hojo je nekoliko predaletč, voznje pa mi ne dopuščajo dohodki. Za strašni greh, da sem navduševal mladino za slavjanstvo, pognali so me v pokoj in mi odmerili tako skromno pokojnino, da moram dobro paziti, da ne zabredem v deficit. Drugače sem s svojim sedanjim življenjem prav zadovoljen in to je naravno, ker mi ni treba biti nikomur v strahu. Svoboda je res zlata, neprecenljiva dobrota, ki človeka obilno odškoduje za vse prijetnosti, katere daje dobro plačana služba. Lahko velim, da bi se čutil v tej svoji neodvisnosti popolnoma srečnega že na tem svetu, ko bi mi tekla po žilah še mlada kri. Ali na hrbtu imam pet križev, katere sicer lahko nosim, ali jih vendar toliko čutim, da mi se ne ljubi več vriskati in rajati. — Z Bogom! Iz globočine srca Te pozdravlja in želeč Ti vse sreče tega in onega sveta ostajam do groba Tvoj

resnični prijatelj Janez Trdina, exšomašter.

Pisano v kolibi pod kamnolomom za Dravljami pri bratu Gregorju, ki Te tudi pristrčno pozdravlja. O Tvoji sestri se razume to že samo ob sebi.

* * *

Izmed par ohranjenih dopisov, ki jih je Trdina naslovil na priobčevalca te korespondence, utegne širšo javnost zanimati njegova značilna sodba o Tolstega romanu „Vstajenje“ (8. januarja 1900): „Z velikim zanimanjem sem prebiral „Voskresenie“ Tolstega. Ta roman je klasično, umetniško delo, ki nima tekmeča v nemški literaturi; ali meni vendarle ne ugaja, ker ima preveč grdih značajev in kriminalnosti. Prevod na naše narečje bi bil jako nepotreben...“

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XVI.

Če je krajno ime s pridevniškim atributom opremljeno, sklanjata se praviloma oba vspered, pridevnik in samostalnik, n. pr. s Toplega vrha, v Mrzlem logu, v Mokrem polju, iz Suhega dobja itd. Primeri se pa tudi izjemoma, da se pridevnik tako tesno nasloni na sledeči samostalnik, da se iz dotičnega dvobesedja pod skupnim naglasom izcimi enobesedno krajno ime. Taka navidezno enobesedna, pa iz dveh besed nastala krajna imena so n. pr. Beograd, Carigrad, Vučitrn, Slankamen i. t. d. Dandanes ne pravimo več: v Belem gradu, iz Belega grada (Weißenburg), ampak v Belgradu, iz Belgrada. Carj grad (царь градъ, Κοινητογενήσου πόλις), nekdanj še „iz carja grada, k carju gradu, v carjem gradu“ i. t. d., je dandanes strnjen v eno besedo, torej: v Carigradu, iz Carigrada. — „Vuči trn“ je v stari srbsčini še sklanjal oba dela, torej: „Vučijega trna, u Vlčijem trnu“, — toda poznejša narodna pesem pravi „u bijela grada Vučitrna“. In o imenu Slankamen je zabeležil Iveković-Broz (II, 422), da se v pesmi tudi razstavlja: „Slani kamen, po Slanom kamenu“. Jezikovo teženje za krajšim izrazovanjem je čestokrat povzročilo enobesedno spojenko namesto vspeorednega sklanjanja obeh besed. — Te tvorbe pa menda ne spadajo med prave zloženske, ampak med proste primaknenke. Sklanjalo se je izprva n. pr. Lepa glava, Lepe glave, Lepi glavi itd. Die Schriftgelehrten, pravi Jagić, die überall viel zum Nachteil der sprachlichen Originalität beizutragen vermögen, sofern sie auf Grund einer fremden Kultursprache gebildet sind, machten daraus Lepoglava. Lepoglava je prava zloženska. Interesantni so tisti primeri, v katerih krepko naglaševanje končnice v določni pridevnikovi obliki spravi obe besedi v eno celoto ter ravno s skupnim naglasom drži primaknenko skupaj, da več ne razpade. Taki primeri so: Dobrépolje (Gutenfeld), Velésalo (Michelstetten), Mrzídol (Kaltental) i. t. d. — Dokler ima vsaka izmed obeh besed svoj naglas, se še vzdržujeta, torej: Dóbro pólje, z Dóbrega polja, na Dóbrem polju, — pa Dobrépoljci (stanovniki) in Dobrépoljski (krajnoimenski pridevnik) in potem tudi Dobrépolje, z Dobrépolja, v Dobrépolju (tudi množinsko formirano: v Dobrépoljah, iz Dobrépolj). — Drópole (Tröppolach) imamo na Koroškem v Šmohorskem okraju in Dobrópolje (Dro-

bollach) v Beljaškem okraju, oboje množinsko prirojeno, kakor je razvidno iz množinskih mestnikov, ki so v nemškem imenu ohra-njeni. — Ko prideta obe besedi pod oblast skupnega akcenta, izgubita svojo samostojnost in reprezentirata enobesedno celoto. — Od „Vélijje sélo“ bi še imeli mestnik v „Véliim sélu“, toda v obliki „Velésalo“ je spraval pridevnik s krepkim naglasom tudi samostalnik pod svojo oblast, da sta se obe besedi strnili v enobesedno celoto, v kateri se prvi l, ki mu sledi mehek samoglasnik, ni dal velarizirati, drugi pa, ki mu slede trdi vokali, se je dal — in tako smo dobili oblike: Velésavo, Velésava, Velésavu i. t. d., ki so kakor nalašč tako prirojene, da jih je lahko zamenjati s formacijo posesivnih pridevnikov, zlasti še, ker se neposredno za naglašeni zlogom brezglasni „sávo“ sliši kot „sovo“. — Glede naglašanja končnice pri določni obliki pridevnikovi je upoštevati pravilo, ki je postavil M. Valjavec v svoji razpravi „Glavne točke o naglasu književne slovenščine“ (Rad jugosl. akad. CXXXII, 154), češ da je „dobri“ od „dobri-i“ — „dobrá“ od „dobrojá“ — „dobré“ od „dobrojé“ — torej Dobrépolje iz dobrojé polje (bonus ager) — in Velésalo iz veljéjé salo (magna sedes) — in Mrzídol iz mrzí (mrz-i) dol (frigida vallis) i. t. d. — In Holger Pedersen v svoji razpravi „Der slavische Akzent“ (Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung XXXVIII, 371) pravi: Die Endbetonung von „živój“ (lebendig) muß entweder auf *živŏ-jъ oder auf *živŏ-jŏ beruhen. — — Hotédrašca (Hotedražica) in Hotémaže sta tudi dve taki krajni imeni, ki jih je skupni akcent združil v enobesedje, dasiravno sta menda prvotno bili dvobesedni imeni. Pri izvajanju stanovniškega imena in krajnoimenskega pridevnika pride namreč v tem slučaju samo determinativni del v poštev, kajti stanovniki niso Hotedraščani, kakor bi kdo na prvi ugib mislil, ampak „Hotenci“ — in krajnoimenski pridevnik se po tem glasi „Hotenski“. Razlage pa za enkrat vendar še ne vem pogoditi jasne, domnevoma bi slutil, da je v prvi polovici imena Hotédražica morda particip *xotā* (volens) kot adjektiv s pasivnim pomenom „ugoden, všečen“ — pōtemtakem bi bila to ugodna dolinica (vallis iucunda, Lusttal); dognano pa še ni. —

Zelo interesantna so pa krajna imena Sidol, Sidraž in Simrt. To je gotovo, da hvaljeno kovinsko loščilo „Sidol“ s krajnim imenom „Sidol“ ne more biti v nobeni zvezi, ravno tako je gotovo, da se Sidraž ne izvaja iz „sídno“ (Anker) in da ne spada po formaciji v isti oddelek, kakor n. pr. sitež (Binsicht), čretež (Ried), sedež (Sitz), gradež (Zwischenwand), motež (Bodensatz, t. j. motna usedlina

ali drožje) i. t. d. — ravno tako je gotovo, da Simrt ni morda Sinjrt (Lichtenfels, Lichtenstein), kakor imamo n. pr. Sinja dolina, Sinjagorica (Scheinbüchel) i. t. d. — Negativna stran, kaj da v teh imenih ni obseženo, bodi s tem opravljena; nastopiti nam je raziskovanje s pozitivne strani, če hočemo priti do pravega cilja. To raziskovanje pa začnimo pri imenu „Simrt“, kjer opazimo kmalu daljšo vrsto raznih mrtov determiniranih s primernimi atributivnimi pridevniki n. pr. Dolgi mrt, Goli mrt, Volčji mrt. Ta imena po svoji pisavi kažejo, da se sklanjajo v obeh delih vspeoredno, torej: v Dolgem mrtu, iz Volčjega mrta, proti Golemu mrtu i. t. d. Poleg teh dvobesednih krajnih imen imamo pa še Slabmrt pri Čimernem (v občini Sv. križ pri Svibnem), pri katerem pa poleg te pisave ne moremo vedeti, ali je še v rabi vspeoredno sklanjanje obeh delov, ali ne — t. j. ali smemo na vprašanje „kam?“ še odgovarjati „v Slabi mrt — kje?“ v Slabem mrtu — od kod? iz Slabega mrta — ali je pa dvobesedje že popolnoma prešlo v enobesedno ime, da govori ljudstvo: kam? v Slabmrt — kje? v Slabmrtu — od kod? iz Slabmrta. Jaz sumim, da v tem primeru dvobesedje še živi in da je pisava Slabmrt v Gemeindeglexikonu napačna, ker ne vidim nobenega razloga za enobesedje in si še mislim, da bi bil v tem slučaju eksplozivni ustnik b pred mom bržkone izginil, da bi se ime enobesedno glasilo Slamrt (primeri Alb'n in Alm pa Zagrab⁽ⁿ⁾ in Agram). — Drugače pa stoji vprašanje o enobesednosti pri imenu Simrt, ki je nastalo iz dvobesednega imena Suhi mrt t. j. izsušeno močvirje. — Izraz „mrt“ pomeni namreč po mojem domnevanju mrtvo t. j. nerodovitno ledino ali močviren svet (Carniola III. 1912, 92). Primeri maloruski izraz „mrič“ t. j. močvirnat gozdič. Mrtovec bi bila potemtakem pokrajina, na kateri so tu pa tam raztreseni mrti ali močvirnata mesta. Toda vrnimo se k enobesednosti Simrta t. j. Suhega mrta. Da nam je v začetnem zlogu imena Simrt iskati pridevniške determinacije k osnovnici „mrt“ in da je bilo to ime prvotno dvobesedno, to izpričujejo ravno prej navedene analogije: Dolgi mrt, Goli mrt, Slabi mrt, Volčji mrt. Po teh analogijah sklepamo „Simrt = Suhi mrt.“ Kje ima pa enobesednost svoj vzrok? Po mojem mnenju pač v naglasu. Naglas namreč vokale krepí in drži, a brezglasnost jih slabi in gubi. Pri naglaševanju Súhi mrt bi se bilo dvobesedje ohranilo, ko se je pa premaknil naglas na zadnji zlog pridevnikov, je prvi zlog izgubivši naglas začel oslabeovati, da se je naposled čisto izgubil in tako smo dobili iz „súhi“ polagoma „suhí, s^hí, shí“. Ta premaknjeni akcent je pa obenem tako močno zavladal nad

sledočim samostalnikom, da mu je odvzel vso samostojnost akcentuacije ter ga popolnoma pritegnil v svoje območje in s tem je postala enobesednost prej dvobesednega krajnega imena perfektna. — Kaj se je pri tem zgodilo s **h**, je z vso odločnostjo povedati nekoliko težavno, kajti ne vem se odločiti, ali naj se sklicujem na znano gluhost tega spiranta (Maretić, § 73.), ki jo opazujemo v mnogih primerih: gluva (t. j. gluha ali tiha) nedelja, muva (muha), prā (prah), ruo (ruho), dunuti (duhnuti), mana iz mahana (Fehler) in sat iz sahat (Stunde) i. t. d. ali naj se sklicujem na možno in morebitno preglašanje **h** na **s** n. pr. vzdisati (nam. vzdihati), nasmisati se (nam. nasmihati), susega (nam. suhega) — in potem na strnitev dveh **s^{ov}** po izpadu poluglasnika kakor n. pr. v besedi „sati“ iz sisati (сѣсати) ali Šica iz Sšica, S^hšica, Sušica. — Srbohrvaščina naglaša sušica (Iveković-Broz II, 498) a slovenščina sušica (Pleteršnik II, 602), — vendar se mi dozdeva, da slovenščina z akcentom skuša delati razloček med súšico ali jétiko pa med sušico ali hudournikom (Dürnbach), enako kakor med bólnico ali špitalom pa med bolnico ali bolno žensko i. t. d. Kakor imamo iz dvobesednega imena Suhi mrt enobesednico Simrt, prav tako je tudi poleg dvobesedja „Suha draga“ enobesednica Sidraž in poleg dvobesedja „Suhi dol“ enobesedno ime Sidol. — Korito ali žleb, ki si ga je deroča voda izdolbla in iz drgnila, se imenuje draga ali struga. Iz debela „drag“ dobimo s sufiksom -j^o obliko „draž“ z enakim pomenom kakor je „draga“ (Furche, Mulde, Tal) in ta „draž“ se nahaja v krajnih imenih kakor so n. pr. Todraž, Sodraž(ica), Hetédraž(ica), Sidraž i. t. d. kot osnovnica. Prvi zlog (determinativno določilo) v imeih Sodraž, Todraž je morebiti zaimenski prislov sod (сѣдѣ, hāc) in tod (тѣдѣ, illāc) t. j. tostran, tostranski (diesseitig). Vsporedimo tu krajno ime Séstranska vas (v Tratarski občini ob bregu Sovre-Poljanščice), ki gotovo ni posneto po sestranih in sestranah (Neffen und Nichten), ampak se bržčas izvaja iz сѣ страна, (hāc ripa), gen. сѣм страны, acc. сѣмъ странѣ, loc. сѣи странѣ (hāc ripā) — torej je Séstranska vas toliko kot tostranska vas (vicus ceterior ali vicus cis-sovranus, ob tej strani Sovre), na drugi strani je Gorenja vas, ki bi jo z ozirom na Séstransko bili tudi lahko nazvali Onstransko (?), če že Séstranske z ozirom na Gorenjo niso nazvali „Dolenja“. — Po tej digresiji, da je séstranski (сѣстранскѣ) iz genetiva сѣм страны (huius ripae), — vrtnimo se zopet k osnovnici „draž“ ter k navedeni razlagi od „draga“ (enges Tal) dostavimo še pripombo, da se je morda obrazovanje imen „draž, lož“ izvršilo prav s posredovanjem mestnikov

дразѣ, лѣзѣ (od draga, лѣгъ). — Sodražico smo si navadno razlagali iz deminutiva „dražica“ (mala draga, Tälchen) in prefiksa „so“ (сѣ), češ da je to kraj, kjer se drage in hudourniške grape stekajo (convallis, Talkessel, Schlucht); razlaga iz zaimenskega prislova „sod“ (сѣдѣ) se nam pa ponuja kot vsoporednica k razlagi imena Todraž (izgovori Тѹodraž, Тѣдражѣ), ki si ga za zdaj še ne znam drugače razlagati nego iz pronominalnega adverba „tod“ (тѣдѣ), t. j. kraj tostran drage ali potočnega žleba. —

Pri imenih Simrt in Sidraž smo kar domnevoma sklepali, da je to Suhi mrt in Suhi draž (oziroma Suha draga) — Ime Suha draga se pogostoma tudi razkroji, da imenujemo eno vas „Suho“, a sosednjo vas „Drago“, n. pr. Suha (Zauchen) v občini Stara loka in sosedja ji Draga v Medvodski občini — in Draga (nem. Suchen) v občini Borovec (Morobitz) na Kočevskem in pa samostojna občina Draga (Suchen) kot sosedja občine Trava (Obergras), — kjer je kočevščina prevzela našo Suho, slovenščina se je pa zadovoljila s samo Drago brez determinativnega pristavka — torej pri imenih Simrt in Sidraž smo sumjali, da je „si“ toliko kot „suhi“, pri Sidolu pa imamo jasnih prič za to mnenje. — Slučajno sem bil po gosp. Sadnikarju izvedel, da je bil Sidol v Spodnjetuhinjski občini Šmartin v starejših dobah imenovan Sihidol. Da dobim o tem natančnejših podatkov, obrnil sem se naravnost do gosp. župnika J. Kljuna, ki je z izredno vljudnostjo ustregel moji želji ter mi iz knjig izpisal starejše oblike tega krajnega imena. Bodi mu za to prijazno uslugo izrečena dostojna zahvala. Oblike, ki sem jih dobil izpisane, se glase: „l. 1664 Sihidal; 1707 iz Sihidala; 1735 in pago Sihidol; 1742 v Sihidali; 1769 s Sidala; 1774 Sidal; 1793 vas Sidalu; 1794 vas Sidalo; 1797 vas Shydalla; 1799 Schydalle; 1808 iz Sidala; 1811 Sidalu; 1816—1844 Sidale; 1848—1852 S-hídale; 1852 S-hidol; 1857 Shidol; 1859 S-hidole; 1862 Sidale in S-hidol; sedaj se piše Sidol. Župnik Luka Dolinar je 1857 pripisal: S-hídol iz Suhi dol. — Na vprašanje „kam greš?“ se glasi odgovor „v Sidol“. — S-hídol je med domačini izginit, pač pa slišim to besedo natančno izgovarjati od starejših ljudi Zgornjetuhinjske župnije. Gotovo je beseda iz Suhi dol, ker vas nima studenca.“ —

Končno naj še opomnim, da bi bilo napačno, če bi kdo hotel Sidol razlagati iz Suh dol z ribniškim preglasovanjem (u = ü) kakor n. pr. süha ruoba (Holzware). Tako ne gre, kajti prvič tamošnje narečje takega preglasovanja samoglasnika u ne pozna, drugič nam pa v determinaciji krajnoimenskih pojmov ne služijo pridevniki v

nedoločni, ampak v določni obliki — torej: Novi kot, Stari breg, Mladi gaj, Mali log, Veliki vrh, Goli hrib, Goveji dol, Ravni dol, Suhi potok, Globoki potok, Zgornji konec, Spodnji hrib, Dolenji vrh i. t. d. — edino izjemo delajo menda pridevniki iz drevesnih imen n. pr. Brezov dol, Bukov vrh, Cerov breg, Hrastov dol, Javorjev dol, Jesenov vrt i. t. d. pa tudi menda samo oni na „-ov“, kajti njim nasproti so Dobni dol (Eichental) pri Toplicah, Jelični vrh, Podhojni hrib, Travni dol, Lipni dol. —

Vzrok bo menda ta, da pridevniki na „-ov“ iz drevesnih imen izvedeni ne dobivajo določne oblike, ker se slučajno glede končnice vjemajo s pronominalnimi tvorbami n. pr. takov, ovakov, čegov, njegov i. t. d. in s posesivnimi adjektivi n. pr. gospodov, očetov i. t. d., ki tudi navadno nimajo določne oblike, kajti Prešernov „njegovi“ nam ne bo služil za vzgled. — Sidol je marveč, kakor smo že zgoraj razlagali, Suhí dol, Sîhí dol, rus. сухóй доль z naglašnim končnim i določne pridevnikove oblike v zlogu „Si-“ ne pa preglášeni debelski vokal pridevnikov (sü).

Interesantno je še to, da imamo v Tratarski občini še jasen dvobesedni Suhi dol (lokal: v Suhem dolu), — poleg tega pa tudi Suhadol in množinski Suhadole pa Sidale.

Prvi i v obliki Sihídal je poluglasnik, torej Sîhí dol. —

Dr. Vinko Zupan:

O narodni epiki bosenskih muslimanov.

Naši nazori o narodni pesmi so se od Herderjevih, Kopitarjevih in Vukovih časov temeljito izpremenili. Izginila je meglena romantična predstava o „pevajočem narodu“. Vemo, da ima vsaka narodna pesem svojega avtorja, ki večinoma ni več znan, da pa tudi umetna pesem lahko postane narodna in se pri tem izpreminja. Ta izpremenljivost je glavni znak narodne pesmi.

Do teh rezultatov pa smo prišli po eksperimentalni metodi, ki smo jo posneli po prirodnih znanostih. Pri nas živi kot narodna pesem le še lirika. Tako je tudi večinoma pri drugih kulturnih narodih. Pa tudi narodno epiko, ki jo stavijo literarni historiki romanskih in germanskih narodov na čelo svojih literatur, še lahko dandanes študiramo na licu mesta pri narodih, ki so živeli še pred kratkim, ali pa deloma še žive v svoji „epični dobi“. V svoji bližini, v „zlato Bosni“, imamo priliko, da postavimo svoje študije o Ho-

merju, o narodnih epih sploh na realno podlago. Kulturne razmere, ki so jih zapadni narodi že davno predelali, lahko proučujemo popolnoma nazorno na tistih sodobnih plemenih, ki stoje še na primitivnejši stopinji kulture. Tako se nam ni treba izgubljeni v praznih romantičnih domnevah, ampak živo realnost lahko apliciramo na davno minole čase. —

Bosna je do okupacije živela popolnoma v srednjem veku, ohranila čisto vse njegove fevdalne uredbe in s temi v zvezi tudi običaje srednjega veka. Kakor so živeli včasih na dvorih nemških knezov pevci in kakor so hodili „fahrende Sänger“ od kraja do kraja, tako so imeli v Bosni do najnovejše dobe begi in age poleg barjaktarja vsak svojega „pivača“, da jim je zabaval vojnike; in tako hodijo še dandanes od bega do bega, od kraja do kraja. Z avstrijsko okupacijo pa je iznenada planil v Bosno novi vek; nastale so nove gospodarske razmere, minola je stara turška „bezposlica“. „Pivanje“ je prišlo iz mode, pregnal ga bo moderni čas, v prvi vrsti razširjanje splošne izobrazbe, popolnoma pa še ni utihnilo. Zadnji čas je, da se izumirajoče narodno pesništvo na mestu preštudira. Da je opozoril na to, posebno dobro na vzroke tega propadanja, in da se je z največjo vnemo in vestnostjo sam lotil tega dela, to je nedvomno velika zasluga prof. M. Murka. Pri tem mu ni le pomagalo njegovo razsežno in temeljito poznanje predmeta samega, ampak vzel si je za pomočnika in spremljevalca enega najmodernejših izumov človeške tehnike: fonograf, ki mu je pripomogel do marsikaterih važnih rezultatov. Prof. Murko je prepotoval s podporo balkanske komisije dunajske akademije znanosti v poletju 1912 severozapadno Bosno in nanjo meječe kraje Hrvatske in Dalmacije, da preišče še danes tam živečo narodno epiko, predvsem ono bosenskih muslimanov. Prišel je do prav važnih rezultatov, ki deloma potrjujejo, deloma pa izpopolnjujejo to, kar je pisal o tem predmetu dr. Luka Marjanović, redaktor „Junačkih pjesma muhamedovskih“, ki jih je izdala „Matica Hrvatska“ (1898 in 1899). O uspehih svojega potovanja in raziskavanja je podal prof. Murko dvoje krajših poročil.¹ Tudi v letošnjem poletju se je podal Murko

¹ Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Croatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohamedaner. „Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. Kl. 173. Bd.“

Bericht über phonographische Aufnahmen epischer, meist mohamedanischer. Volkslieder im nordwestlichen Bosnien im Sommer 1912. „Nr. XXX der Berichte der Phonogramm-Archivs-Kommission der kais. Akad. d. Wiss. in Wien.“

na študijsko potovanje v Bosno. O predmetu izda obširno delo, ki ga pripravlja za „Schriften der Balkankommission.“ —

Po hrvaški Liki je bil potoval prof Murko že l. 1909., zdaj je obiskal še tiste kraje, ki jih takrat ni videl in ki se v muslimanskih junaških pesmih, ki pojo o obmejnih bojih, često imenujejo. Rezultati so bili v teh krščanskih krajih (katoliki in pravoslavni žive tu pomešano) večinoma negativni. Narodna epika je tu že skoro povsod izumrla, ali pa izumira. O mrtvih narodnih pevcih je slišal avtor veliko, le malo pa je čul živih. — V Bosni se je Murko omejil na severozapadne kraje, ker je prišel po Marjanovičevi zbirki, ki pohaja iz teh krajev in po Kosta Hörmanovi,¹ ki prinaša pesmi iz vse Bosne, do prepričanja, da vlada v Krajini popolnoma drug tip narodne epike, nego na jugovzhodu Bosne in v Hercegovini. Pesmi iz Krajine so se razširile tudi po ostali Bosni in Hercegovini in nudijo sploh karakteristično narodno epiko bosenskih muslimanov. Pesmi iz Krajine pojejo večinoma o obmejnih bojih s kristjani na severozapadu, so navadno zelo dolge in se pojo, saj v Krajini k tamburi z dvema strunama. Hercegovinskega tipa pesmi pa pojo posebno o bojih s Črnogorci in Dalmatinci in so bolj podobne krščanskim pesmim v Hercegovini in Dalmaciji, so krajše, podobne baladam in se pojo h goslim z eno struno. — Avtor je zaslišal 26 muslimanskih pevcev sam, o drugih pa je dobil obširna poročila.

Po stanu in opravku so „pivači“ večinoma kmetje in delavci, pa tudi obrtniki. Zanimivo je, da so tudi nekateri begi narodni pevci, seveda le „amaterji“, ne za plačilo. Najvažnejši je umrl Huseinbeg Kulenović Stároselac, ki je imel odločujoč vpliv na razvoj narodne epike in se lahko govori naravnost o njegovi „šoli.“ — Starost pevcev je bila od 26—80 let. Svoje pesmi se začno učiti („primati“) že v zgodnji mladosti, od 10—12 leta dalje, 30 leto tvori navadno končno mejo, po kateri se ne nauče nobene nove pesmi več. Pevci so analfabeti, pesmi se torej razširjajo po ustni tradiciji; nekateri si dajo že čitati iz tiskanih zbirk. — Vsak pevec ve povedati svoje učitelje; navadno so to krvni sorodniki: oče, stric. Pevska umetnost se včasih podeduje v rodbini od pradedna na deda, očeta in sina. Učili so se pa tudi od drugih slavnih pevcev, ki so prihajali h gostoljubnemu očetu ita dom, ali pa na čaršiji (trgu) in v kavarni. Dandanes pojo pevci po ljudskih kavarnah, poleti tudi kar na prostem, na čaršiji, v islamskih čitalnicah in na domu pri bogatih

¹ Narodne pjesme muhamedovaca u Bosni i Hercegovini, dva zvezka, Sarajevo 1888 in 1889.

posestnikov, begih in agah. — Najugodnejši čas so dolge zimske noči in noči postnega meseca ramazana, ko si musliman spet okreпча dušo po strogem dnevnem postu, ko ne sme niti kaditi. Takrat potujejo pevci daleč okoli in so po tri mesece z doma. Pa tudi poleti se zabavajo z junaškimi pesmimi ob petkih, ki je praznik, enak naši nedelji, na večernih sijelih ali sastancih, pri svatbah, piknikih (teferićih) in pri konjskih dirkah (obduljah), ki so še danes najpriljubljenejša zabava. —

Pesem traja vedno več ur. Dve do tri ure dolge se smatrajo še za kratke; imamo pesmi, ki trajajo celo sedem do osem ur, seveda s primernimi pavzami. V eni noči poje pevec navadno le eno pesem, ki jo konča ob jutranji zori, včasih pa je kaka pesem tako dolga, da jo mora razdeliti na več noči. Zakaj so muslimanske pesmi tako izredno dolge? Na to odgovarja Murko dobro, da pač zato, ker nadomestujejo muslimanom, ki imajo sicer malo prilike za duševne užitke, naše koncerte, naša gledišča in druge družabne zabave. — Pevce svojo pesem lahko poljubno skrajša ali raztegne, ravna se pač po poslušalcih; to dejstvo meče jasno luč na bistvo ustne tradicije.

Poslušalstvo tvorijo kmetje, delavci, trgovci, age, begi. Vsi slušajo z napeto pazljivostjo in so „tiho kakor v džamiji“. —

Le redko pojo pevci sosedom iz prijaznosti zastonj, večinoma dobe plačilo. Begi so plačevali včasih v naturalijah: dajali so žito, konje, vole krave, ovce, obleko, pa tudi v denarju. Po kavarnah je zaslužil slavni Helmed Kolak Kolaković v enem ramazanu do 200 goldinarjev; dandanes pevec v eni hoči že težko zasluži štiri krone. —

Pevci nikoli natanko ne vedo, koliko pesmi znajo; navadno povedo le po priliki 20 do 30, 30 do 40, „za vsako noč ramazana eno“ in podobno. Kavarnar Sejdo Mukić v Todorovu (okr. Cazin) je dejal Murku, da jih zna „blizu sto“. Murko je dognal, da niso nobeni bahači in da znajo navadno še več nego se zavedajo.

Glasbeno orodje je v Krajini tambura; še v Banjaluki se zdi muslimanom tambura „gosposka“ v primeri z goslimi, ki so „seljačke“ in le za beraške „slipce“. Instrument pa nadomeste pevci večkrat kar s palico (štapom) ali čibukom, da tolčejo z njimi takt. —

Prednašanje je monotono recitiranje, ki je s početka, ko pevec močno udarja na tamburo, skoro nerazumljivo, pozneje, ko recitira hitro, pusti instrument skoro čisto v miru, zato se lažje razume.

Zadnji zlog verza izgovarjajo nekateri pevci čisto razločno, drugi ga pa izpuščajo n, pr. „tica prepeli[ca]“, nekateri vrivajo zloge, devljejo pred trohejski začetek deseterca zloge n. pr. „a“, „pa“, „o“, „he“; vse to pa večinoma le pri petju; če diktirajo, je deseterec navadno pravilen. K natančni določitvi teh faktov je pomagal Murku fonograf. — Zelo težko je doseči od pevcev, da bi peli posamezne dele kakšne pesmi, ali pa ponovili kak odstavek; zanje eksistira pesem le kot celota, in tako jo recitirajo z naravnost čudovito sigurnostjo, ne da bi kdaj, tudi kadar pojo najhitreje, lovili besede. Rapsodi pač ne deklamirajo po naše kakega trdnega teksta, ampak ustvarjajo vsako pesem do gotove meje spet iznova. Le na ta način si je mogoče razlagati presenetljivi spomin pevcev. Dálko Vojniković je diktiral l. 1887. devetdeset pesmi vsega skup 80.000 verzov, torej dvakrat več kakor vsa Ilijada in Odiseja! Tudi tu je fonograf privedel prof. Murka do važnega rezultata, da niti isti pevec ne ponovi več iste pesmi enako in da so torej srbohrvaške narodne pesmi le enkrat bile tako pete ali diktirane kakor so tiskane. Ker je namreč predpis, da se mora pri fonografu tekst prej diktirati in zapisati, je prof. Murko tudi tako ravnal in opazil, da je pevec odlomke pesmi (po 20 verzov) drugače diktiral in par minut na to drugače pel. Rekord pa je dosegel v tem oziru Osman Karabegović, ki je diktiral: „Beg Osmanbeg rano podranio,“ ko se je vadil peti v fonograf, začel: „Beg Osmanbeg na bedem izgje“, pri resničnem fonografiranju pa je pel: „Beg Osmanbeg gleda niz Posavlje“. Isti verz je podal, torej trikrat drugače in to ob istem času. Kaj čuda torej, da se razločujejo pesmi istega pevca ob različnih časih, še bolj pa pri različnih pevcih! Do istega rezultata je prišel dr. Nikola Andrić v predgovoru v zbirki: „Izabrane narodne pjesme,“ II. Ženske (U Zagrebu 1913) na podlagi študija zbirke Matice Hrvatske. Andrić omejuje to trditev na tiste pevce, ki ne izvršujejo petja kot obrti; ta utesnitev pa ne velja, kajti Murkovi pevci so bili večinoma po stanu pevci za plačilo in vendar so ob istem času isto pesem različno peli.

Pevec se v svojo pesem popolnoma vživi: pri spopadih se mu čelo zmrača, pa tudi ganjen je do solz kakor njegovi poslušalci, da, celo razjoka se „kao dijete ludo“. Po Kostu Hörmanu kažejo muslimanski pevci inspiracijo (nadahnuće), krščanski pa prednašajo bolj mehanično, „po rokodelsko“. —

Jezik v Krajini je ikavščina. Semtertja se pokaže vsled vpliva uradov in inteligence in pravoslavnih jekavcev kakšna jekavska oblika.

Izvrstno je pokazal Murko vzroke propada narodne epike. Kakor sem že omenil, je petje junaških pesmi eden izmed fevdalnih ostankov srednjega veka. Že Omer paša je oslabil bojni sijaj fevdalnega plemstva, izza okupacije pa se je sploh zrušil v nič. Z novimi razmerami so postale te pesmi o obmejnih bojih iz XVI. in XVII. stol. pravi anahronizmi. Begi danes rajši po kavarnah in čitalnicah bero časopise, politizirajo in igrajo šah, mesto da bi poslušali pevce. Največji sovražnik pevcev je poleg novih gospodarskih razmer vedno bolj se razširjajoča izobrazba, znanje čitanja in pisanja. Čemu pevci, če si vsak pesmi lahko komodno čita iz knjige. Epično pesem je začela izpodrivati lirično-epična, takozvana „ravna pjesma“. Zelo se širijo razposajene ljubavne in šaljive (doskočice) pesmi iz Slavonije in Srema, ki izpodrivajo lepo domačo liriko. Kristjani v Bosni, katoliki in pravoslavni, imajo danes le še malo pevcev in še izmed teh jih poje že veliko kar po knjigah. Najbolj se je ohranila narodna epika še v Hercegovini, tudi pri katolikih.

Kakor je v hrvaškem Primorju narodna epika že skoro izumrla, tako se je — podobno kakor pri bosanskih mohamedancih — še zelo močno ohranila v Dalmaciji. Zanimivo je, da pojo tu junaške pesmi tudi ženske, slepe za plačilo, zdrave za zabavo. Svojih učiteljev ne vedo pevci tako natančno povedati kakor muslimani, pač zato, ker so pesmi krajše in je navadno zadostovalo, da je slišal pesem enkrat, pa si jo je zapomnil. Razen iz ustne tradicije črpajo tudi iz knjig, v prvi vrsti iz Kačića.

Pevci znajo po 40 do 50 pesmi. Glasbeno orodje so gosli na dve struni, pri katolikih in pravoslavnih. Poleg gosli pa se rabi tudi tambura z dvema strunama. Prednašanje je bolj razumljivo in prijetno, nego pri muslimanih, a bolj mehanično. Poslušalci ne kažejo posebnega zanimanja, daljše pesmi so torej izključene. Pojo se junaške pesmi doma, na polju, na paši, na morju, na sejmi in pozimi na večernih „sijelih“ in pa pri prazničnih prilikah sploh. Plačilo je bolj slabo, pšenica, koruza, moka ali „karkoli“ pa tudi denar od štirih do desetih vinarjev do krone in dve kroni. Te pesmi opevajo krščanske junake Kotarjev in Sena in so pendanti muslimanskim iz Krajine. Treba bi jih bilo zbrati in izdati in primerjati z muslimanskimi. V severni Dalmaciji vladajo tako kakor v Krajini epičnemu pesništvu odgovarjajoče patrijarhalne „epične razmere“. Pa tudi v Dalmaciji pritiska moderna doba, nove gospodarske razmere, ko je treba delati: „tambura danguba, tamburica dangubica“.

2 Narodna epika propada tudi tukaj iz istih vzrokov kakor v Bosni.

Književna poročila

Pravljice. Spisali Utva in Mira. Ilustriral V. Cotič. 1913. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 79 str.

To je naša najnovejša mladinska knjižica. Obsega osemnajst črtic, ki naj bi bile po naslovu pravljice, a nekatere izmed njih bi nazvali lahko tudi bajke, fantazmagorije, otročarije, vezane otrobi. Pisateljicama ne bo nihče odrekal bujne fantazije, ki je sposobna, vsakršne pojave v naravi, v živalskem in še bolj v cvetliškem svetu, zreti z naivnim pogledom pesniške osebnosti, a odreči bi jima moral vsak umetniško tvorno silo, ki zna stvariti zaokroženo enoto z izrazito idejo. Utva je brez dvoma bolj realistično nadahnjena, zato so tudi njene „pravljice“, 7 po številu, jasnejše in vsled tega boljše, dočim je Mira posebljena lirika — kakor bi rekel rajni Aškerc. Obema pa nedostaja markantnosti v izražanju; zato pa so črtice opremljene s tako gostobesedno navlako pritlikavih deminutivov in nabuhlih atributov, da morajo zadušiti še tako radovedno domišljavo zdravega otroka, kateremu so pričujoče pravljice predvsem namenjene. Izrazi, kakor: prelesten, pestrobojen, šlarast, solze veselega ganutja, snubok, zakuski itd. niso znani besedišču naše mladine; tudi ne poznajo „blagodišečih tej in glicinij“ (str. 61) in „teloha v livreji novi“ (66). „Vagabund je prikilometril do vasi“ (70) je dobro povedano, samo peš ne bi smel priti, ampak z avtomobilom ali vsaj na kolesu. — Ni nam do tega, da bi ocenjevali posamezne črtice. Kakor sem se preveril pri 10—12 letnih dečkih — in ti so dokaj merodajni v teh vprašanjih — so jim Utvine stvari še dokaj ugajale, tako posebno Škratec nagajivček, Vesna in Zimovnik, Starka Burja — pač črtice najbolj jasnih potez. Kaj naj bi dejal o Mirinem „Podrtem borovcu“, kakor da je neslan do zoprnosti? Ali o „Plesu gozdne vile“, ali o „Smrekovem vrhu“? — Ničevno! Bölsche zna ljubezensko življenje enodnevnice pač drugače opisati kakor Mira. Potočnici ugajajo „sanjave oči“ enodnevnice, detelji pa je „dopadlo vitko telesce s tremi dolgimi nitkami na koncu (!). Kako elegantna (!) je ta živalica!“ (16) Ali mar radi treh nitk na zadku?

Mohorjeva družba je dala Pravljicam kaj lično obliko in jim priskrbela bogate ilustracije v črno-beli maniri; seveda je bilo umetniku V. Cotiču težko ilustrirati prizore, ki so često tako bizarno opisani. Tiste začetne vinjete — nekaki napisi za mesece — so bili prvotno menda kam drugam namenjeni. Stavil bi 100 proti 1, da bo izmed 1000 Mohorjanov komaj eden uganil, kaj značijo tiste bele rune, začrtane v črni rob. Kogar zanima ta način pisave, naj čita n. pr. na str. 39: ožujak, březen, marzec, марць! Če ne more tega čitati, naj vsaj verjame, da je to tam napisano. — Kljub skrbnemu tisku je ostalo nekaj hib, kakor: knjeginja, prizanešen, seničica, rmen, sinaha, zapažati (-zapažiti) itd. — Čemu spako „urnobesni živijo“? (29) Saj „živjo“ ni treba ne da bi bil učen, ne besen. — Posebnost Utvinega sloga je nekak metrični ritem, ki se čuje kaj nenaravno; n. pr. „Ta glas je siknil do gradu kot piš leden. Vrataček Teloh žalosti je trepetal. Ob stezah cvetje je zamrlo . . . Iz gnezdec tički so preplašeni zbežali. Drevesa vsa so trepetala, da listje se je vsipalo raz njih“ (64). To je napačno umevanje ritmike v prozi. Ni nam treba

pa zvezdicama znakovani piše Pletčonič

navesti — zaradi, da napačno, bi napačno ne bilo. Si me
mit bis alle mit bräue ne vesta, pi čem da sta

preklicati besed, ki smo jih povedali o naši mladinski književnosti na str. 163 in 164 tega lista, Od same mlečne kaše mladina ne dobi močnih zob, še manj pa od neosoljene in nezabeljene.

J. Wester.

Dr. Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda. 3. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1913. V. 8°, str. 321—528.

V okvirju prvega in drugega zvezka svoje „Zgodovine slov. naroda“ nam skuša podati dr. Gruden v letošnjem tretjem zvezku popis resničnega življenja Slovencev v srednjem veku: kulturno in gospodarsko zgodovino našega naroda. Virov za njo je v srednjem veku malo, ali vsaj malo zbranih; zato je tudi slika, sestavljena na njih, nepopolna. Tudi v tretjem zvezku povdarja pisatelj preveč cerkveno zgodovino, dasi je bil vpliv cerkve na naše razmere jako velik. Preobširni sta poglavji „Pod akvilejskimi patriarhi“ in „Pod solnograškimi nadškofi“, dasi vsebujeta precej novih podatkov. Dobro in jako pregledno so podane „Razmere kmečkenga stanu“, zlasti razne davščine. Pri popisu mest je Ljubljani odmerjen premajhen prostor, enako tudi plemstvu in življenju po gradovih. Najbrž je prihranil pisatelj to snov za naslednji zvezek. Zanimiva je slika o zgodovinskih dogodkih, kakor se zrcalijo v narodnih pesmih in pripovedkah. Pri šolstvu, znanosti in umetnosti povdarja pisatelj, da je slovenščina izgubila svojo prejšnjo veljavo in bila v rabi od konca 13. stoletja le še pri kmetih, v cerkvi in deloma še pri sodiščih; plemstvo in mesta so bila ponemčena. — V prihodnjem zvezku naj se glede narodnih šeg in vraž izčrpa Valvasor, da se na ta način ogromno in zanimivo gradivo v njegovem delu v besedi in slikah kritično porabi in razširi. Pisatelja se je že opozorilo na potrebo registra; to željo ponavljam tudi letos, da bo obširna in lepa knjiga porabnejša.

Jos. Breznik.

Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. Drugi natisk. V Ljubljani 1913. Založil L. Schwentner M. 8°. LV+220 str. Eleg. vez. 3 K 60 v.

Vnanja oblika lične knjižice je prav prikupna in priznati se mora, da Slatnarjeva tiskarna za drugimi ne zaostaja. Toda s tiskom še ni vse opravljeno. Poskrbeti je tudi treba, da dobi tiskar v delo skrbno in vestno pripravljen rokopis, za tega pa se brigaj izdajatelj. —

V raznih Saturah XXVII. let. Lj. Zvona (308, 625, 683) sem bil sicer nekoliko burno in odurno, toda po pravici in resnici naštel nekaj debelih napak iz prve Schwentnerjeve izdaje Prešernovih poezij iz leta 1902. Očitki teh napak so tedaj v prvi vrsti veljali redaktorju izdaje, pokojnemu Aškercu, ki se je tedaj nekoliko prebahavo šopiril z ugovoritvijo harmonske tekstne oblike Prešernovih poezij in s koronito ureditvijo Prešernovih interpunkcij. Mislim pa, da so bila moja očitavanja tistih napak, oziroma moja popravila Aškerčeve redakcije jasna in razumljiva, pa tudi prepričevalna dovolj, da je moral vsak resnicoljuben in razborit čitatelj tistim očitkom brezpogojno pritrčiti. — In prepričan sem, da bi bil tudi Aškerc, ako bi bil sam doživel priliko, da oskrbi novo izdajo svojega Prešerna, iz spoštovanja do resnice vse te napake pošteno in lojalno popravil. Ker pa do tega ni prišlo za Aškerčevih dni, mislim, da je bila potem izdajatelju drugega natiska dolžnost, če je že hotel po redaktorjevi smrti njegovo redakcijo ponatisniti, da bi bil dal iz spoštovanja do resnicoljubnosti pokojnikove vsaj najdebelejše pogreške iztrebiti in popraviti. Za to brezstidnost, da je Aškerčevo prvo izdajo z napakami vred brezvestno dal ponatisniti, zasluži založnik ostro grajo, ker je to skrajna brezobzirnost kupujočim knjigoljubom nasproti, če se jim vedoma ponuja knjiga z napa-

kami, ki so bile že izrecno pograjane, ki bi jih torej bilo prav lahko pri ponatisku popraviti. — Z nekoliko hudomušnostjo bi skoraj lahko rekli, da je menda Prešeren že divinatorno slutil prihodnjo usodo svojih poezij, ko je v „Novi pisariji“ zapisal verz „Že bukve vsak šušmar daje med ljudi“. Opomnimo naj le na nekdanje ponatiskavanje Wagnerjeve izdaje po Ničman-Alešovcu in Bambergov ponatisk (glej Ljublj. Zvon XXIX, 414) in zdaj ti pride še drugi natisk Schwentnejevega Prešerna s trmoglavo pridržanimi, nepopravljenimi pogreški. Ne bom rekel, da ta nova izdaja ni prav nič popravila, — toda toliko ne, kolikor bi bila lahko, če bi bila hotela upoštevati vse moje očitke glede prve izdaje. Tako je n. pr. verz „Ko šla domu sem z družbo najno v glavi“ vendar že enkrat prišel do pravilne oblike „Ko šla domu sem združbo najno v glavi“ (str. 212), — toda verz „Up najpredrzniji je spolnil s deli“ se še vedno šopiri s svojim neprimernim besedilom (str. 116) in v Parizini so se še vedno ohranile vse Aškerčeve potvare Prešernovega prevoda n. pr. (str. 103 zadnji verz) „Nevarnost, strah je njima mar“, namesto vprašujočega „Al dolg, nevarnost njima mar“ in sploh vse tisto nepotrebno izbegavanje izraza „dolg“ die Schuld (prim. Lj. Zv. XXVII, 627). Na 111. strani čitamo še vedno „Trepeče, dene nanj rokó“ (na koga pa?) — namesto edino smiselnega „Da skril bi, kak mu gre oko, trepečo dene nanj roko“ (namreč na oko dene roko, s trepetajočo roko si zakrije oči). Na 55. strani stoji v verzu „Al' ko si je zvolila, mladenča družega“ še vedno brezsmiselna vejca. Akrostihida „Primlcovl juLji“ (str. 173) in „MaTeVžo lAngusu“ (str. 179) je žalibog tudi pridržala tisto preoriginalno hronogramsko obliko (prim. Lj. Zv. XXVII, 685). Če že kdo prav po nepotrebem izraz „bogstvo“ (str. 16) popravlja in izpreminja, naj bi se vsaj ne ustavljal na pol pota pišoč „božtvo“, uklonil naj bi se glasoslovnim zahtevam ter pisal „boštvo“, kakor pišemo „moštvo, uboštvo“, ne pa možtvo, ubožtvo. — Sicer je pa znano, da so Trubar, Dalmatin, Krelj za Gottheit rabili „bogastvo“ (Plet. I, 39), ki odgovarja Prešernovemu „bogstvu“, na staroslovensko *богство* poleg *убоство* se ne bom skliceval. — Pa ne samo v Prešernovem besedilu kaže ta izdaja svoje nedostatnosti, tudi v uvodnem spisu jih je nekaj. Da se je Prešeren še le 1832. seznanil s Slomšekom, ni res, ker sta si bila že stara znanca iz dijaških let (Lj. Zv. XXII, 631). „Ponosni Juliji je bil bore koncipient Prešeren ravnodušen“, se menda pač ne more reči, marveč ona je bila do njega ravnodušna t. j. ni se mogla zanj zainteresirati in navdušiti, ostala je hladna in mirna, ni se zmenila zanj — on je pa bil njej malo čislán in neznamen.

Kadar torej pride tretji ponatisk Prešernovih poezij na vrsto, bi bilo želeti, da se ne ponatisne tako malomarno, ampak da se vzame poprej besedilo v vestno revizijo. Kritiki ne delajo svojih opomb zato, da bi jih izdajatelji mrdavo prezirali.

L. Pintar.

Dr. Ljudevit Pivko, Telovadne igre. Drugi del. (Knjižnica Mariborskega Sokola, 8. zvezek. Založil Mariborski Sokol. Maribor 1913. 80, 64 str., 80 vin.

Lučalne igre z majhno žogo tvorijo vsebino drugega dela Telovadnih iger, ki jih je pričel izdajati prof. dr. Pivko pod okriljem Mariborskega Sokola. Kakor smo z zadovoljstvom pozdravili prvi del l. 1911 (gl. Lj. Zvon 1912, str. 111), tako izrečemo lahko tudi o drugem delu le ugodno mnenje. Marljivi nabiratelj in pospeševatelj mladinskega športa je zbral iz bogatega slovstva o tem predmetu 40 iger z malo žogo, predvsem takih iger, ki se dadó v naših razmerah na ljudskih in tudi srednjih šolah ter v društvi lahko izvajati. V navedenem slovstvu (str. 6) pogre-

šamo Brunetovo knjigo „Telovadba v ljudski šoli“, ki pa jo pisatelj na str. 36 omenja. Ni pa omenjena v tej zbirki najbolj razširjena družabna igra z žogo, lawn-tennis, ki se tudi pri nas že ali še igra s precejšno vnemo. Na srednjih šolah, posebno v srednjih in višjih razredih, je nogometna igra — football — izpodrinila vse ostale mladinske igre, tako da igre z malo žogo uprizarjajo le še mlajši učenci. A bolje bi bilo, da se nadomesti divjanje z veliko žogo vsaj pri naraščaju z milejšimi oblikami žogalnih iger. V ta namen je Pivkova knjiga dobro došla, tem bolj, ker je opremljena z jasnimi navodili in nazornimi načrti. — Namesto „proževina“ bi naj ostalo „gumi“ ali „kavčuk“, „plosk“ ob kolena bi zamenil s „tleskom“, podajanje v „okrogli ulici“ = v kolobarju; namesto klica „gorje!“ rajši markantnejši „gori!“, „pozóvič“ naj bi se zval „poziváč“.

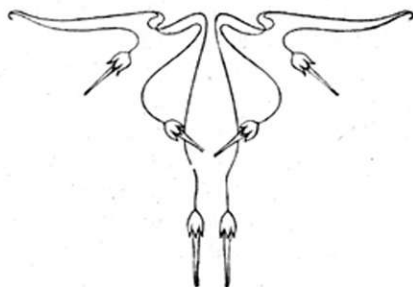
J. W.

„**Hasanaginica v slovenskih prevodih**“. Letos septembra meseca je dalj časa bival v Ljubljani mladi srbski znanstvenik, Uroš Džonić iz Belgrada. Proučeval je sledove srbske literature v slovenski književnosti. O tem predmetu pripravlja večjo študijo; za zdaj pa je v „Srpskem knjiž. glasniku“ (str. 695 sl.) priobčil razpravo: „Hasanaginica na Slovenačkom“. Narodna pesem „Hasanaginica“, ki igra v zgodovini jugoslovanske narodne pesmi toliko vlogo, je bila na slovenski jezik prevedena dvakrat, objavljena pa petkrat (razen pozneje še po čitankah). Prvič jo je prevzel dr. J. Zupan v Kr. Čbelici 1832, in sicer po izvirniku v Vukovi „Mali prostonarodni pesmarici“ (1814), drugič pa Cegnar v „Glasniku slov. slovstva“ 1854 po „Srpskih nar. pesmah“ 1846. Zupanov prevod je dober, a Cegnarjev je boljši. Zupanov prevod je izšel neizpremenjen 1849. in 1883. v Peruškovem ponatisu „Kranjske Čbelice“ (Krajčeva „Narodna biblioteka“). Da Zupan 1849 ni hotel nič popravljati, to je pač le slutnja Džoničeva; dalo se bo trditi, da 1849 Zupan ni imel več nikakršnega vpliva na novo izdanje. Cegnar je v prvem izdanju bolj pazil na točnost prevoda, v drugem na pravilnost stihov in „da se po jeziku čim bolj približa originalu“.

Dr. Fr. Itešič.

Dr. Ivan Oražen, Med ranjenimi srbskimi brati. To knjigo, ki je izšla kot odtisk iz „Slov. naroda“, je v hrv.-srbskem jeziku izdala knjigarna G. Trbojević na Reki in sicer zdaj že v drugem izdanju. (Cena 40 v.)

Iz uredništva. Ker je bilo nujno potrebno zaključiti letos Murnikov roman „Hči grofa Blagaja“, je moralo uredništvo par člankov in književnih poročil, namenjenih za novembrsko in decembrsko številko, odložiti za prihodnji letnik.

Meseca novembra poslane književne novosti:

- Prešérnove poezije. Uredil A. Aškerc. II. natisk. V Ljubljani 1913.
Založil L. Schwentner. M. 8°. LV + 220 str. Eleg. vez. 3 K 60 v.
- Publikacije Mohorjeve družbe za l. 1913:
1. Koledar za leto 1914.
  2. Pravljice. Spisali Utva in Mira. Ilustriral V. Cotič.
  3. Dr. Ivan Pregelj, Mlada Breda. Povest.
  4. Dr. Jos. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda. 3. zvezek.
  5. Dr. J. E. Zorè, V tem znamenju boš zmagal! Zgodovinske slike iz prvih krščanskih stoletij.
  6. J. M. Seigerschmied, Krščanska mati. Nauki in molitve.
  7. Starogorski, Zorislava. Povest iz davnih dni.
- Jos. Spillmann S. J., Junaštvo in zvestoba. Zgodovinski roman iz časov francoske revolucije. Spomini častnika švicarske garde Ludvika XVI. Založilo „Kat. tiskovno društvo“ v Gorici. V. 8°. 362 str. Broš. 3 K, vez. 4 K, po pošti 30 v več.
- Dr. Gustave Bon, Psihologični zakoni razvoja narodov. Poslovenil in uvod napisal A. Ogris. S sliko. V Celju. Založila in izdala „Omladina“. 1913, V. 8°. VII + 140 str. Broš. 3 K 50 v.
- Pav. Flerè, F. Palnákovi spisi. V Ljubljani, 1913. Založilo društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta v Ljubljani. I. zvezek. 79 str. — II. zvezek. 64 str. Cena zvezku 1 K, s pošto 16 v več.
- Dr. Ljud. Pivko, Telovadne igre. Drugi del. (Lučalne igre z majhno žogo.) Maribor 1913. 8°. 64 str. Broš. 80 v, vez. 1 K 10 v. (Knjižnica „Mariborskega sokola“. 8 zvezek.)
- Napredna misel. Časopis za napredno kulturo. V Pragi. Leto II., zv. 2. Veda. Dvomesecnik za znanost in kulturo. V Gorici. Leto III., št. 6. Dom in svet, 1913, št. 12.
- Slovan, 1913, št. 12.
- Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1914. 8°. 194 str. Broš. 1 K 20 v.
- Koledarček Učiteljskega doma v Celovcu za leto 1914, I. letnik. M. 8°. 94 str. Cena 70 v.
- Dr. F. Bučar Povijest reformacije i protureformacije u Medjumurju i susjednoj Hrvatskoj. Varaždin, 1913. 8°. (IV) + 138 str. Broš. 1 K 50 v.
- Milan Marjanović, Narod koji nastaje. Zašto nastaje i kako se formira jedinstveni srpsko-hrvatski narod. Izdanje knjižare G. Trbojević. Rijeka 1913. 8°. 58 str. Broš. 60 v.
- P. K. Božinsky, Legenda. Za klavir. Op. 8. Založil skladatelj. V komisiji „Napredak“, Zemun. 4°. 11 str. Cena 2 K 16 v.

Največja slovenska hranilnica!

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, Prešernova ulica števil. 3

je imela koncem leta 1912 660 milijonov kron denarnega prometa, 42 milijonov kron vlog in 1 milijon 300 tisoč K rezervnega zaklada. Sprejema vloge vsak delavnik. — Sprejema tudi vložne knjižice drugih denarnih zavodov.

Vloženi denar obrestuje po

  $4\frac{1}{2}\%$ brez odbitka.

Pripisuje nevzdignjene obresti vsakega pol leta h kapitalu, da se tudi obrestujejo. Hranilnica je pupilarno varna. V njo vlagajo c. kr. sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev, župnišča cerkven, občine pa občinski denar. Hranilnica stoji pod javno kontrolo in nadzorstvom c. kr. deželne vlade. Izključena je torej vsaka izguba vložnega denarja in to tudi za časa vojske, ker ima hranilnica denar razposojen na zemljišča. — Hranilnica posoja na zemljišča in posloplja proti $5\frac{1}{4}\%$ obrestim in najmanj $\frac{3}{4}\%$ amortizacije.

Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike. — Posoja tudi na menice in vrednostne papirje.